

Södertörns högskola | Institutionen för kommunikation, medier och it
Kandidatuppsats 15 hp | Svenska | Höstterminen 2012

Hen- en pragmatisk, praktisk språkreform eller ett politiskt ställningstagande?

Av: Amanda Ingvaldson
Handledare: Karin Milles

Sammanfattning

Denna uppsats är en studie av hur Socialstyrelsen och Försäkringskassan hanterar ordet *hen* med särskilt fokus på åtta medarbetares attityder till ordet och vilka ideologier dessa bottenar i. Metoden är kvalitativa forskningsintervjuer och mejlintervjuer där medarbetarna har fått resonera kring hur de ställer sig till ordet och till att använda det på sin respektive myndighet. Ytterligare två komponenter har i enlighet med Bernard Spolskys teori om språkpolities, undersökts - den *explicita språkvården* med avseende på *hen* samt om ordet förekommer i *språkbruket* internt och externt på myndigheterna. För tydlighetens skull är uppsatsens analysdel indelad efter dessa tre komponenter: *den explicita språkvården*, *attityder och ideologier* och *språkbruket*. Informationen om den explicita språkvården och det interna och det externa språkbruket bygger främst på informanternas egna erfarenheter och observationer. Materialet består av 6 kvalitativa forskningsintervjuer på drygt 256 minuter samt två mejlintervjuer. Analysen visar att det inte bedrivs något explicit språkvårdsarbete på myndigheterna med avseende på *hen*. Vill medarbetarna uttrycka sig könsneutralt rekommenderas de att skriva *han eller hon* eller *den*. Ingen av myndigheterna har någon officiell hållning vad gäller *hen* men medarbetare rekommenderas att undvika *hen* så länge det finns risk för att provocera mottagaren. Analysen visar också att majoriteten av informanterna är positivt inställda till ett könsneutralt pronomen men att det inte nödvändigtvis måste vara ordet *hen* som fyller den funktionen. De negativa attityderna till *hen* lägger många av informanterna hos andra människor.

Nyckelord: *hen, myndighetskommunikation, klarspråk, språkpolitik*

Abstract

This paper is a study of how Socialstyrelsen and Försäkringskassan handles the word *hen*. The main focus is eight employees attitudes to the word and what ideologies they derive from. The method is qualitative research interviews and e-mail interviews where the employees discuss how they feel about the word and if they have or want to use it. Two additional components in accordance with Bernard Spolsky's theory of language policies, is also investigated - the explicit language planning for *hen* and if the word occurs in the internal or the external communication. The analysis is divided into three components: *the explicit language planning*, *attitudes and ideologies* and *language use*. The information about the explicit language planning and the internal and the external language use is mainly based on the participants own experiences and observations. The material consists of six qualitative research interviews of more than 256 minutes and two e-mail interviews. The analysis shows that the explicit language planning doesn't handle *hen*. If employees would like to express themselves gender-neutral they are recommended to write *he or she* or *it*. Employees are advised to avoid *hen* as long as there is a risk of provoking the receiver. The analysis also shows that the majority of respondents are in favor of a gender-neutral pronoun, but it is not necessarily the word *hen* that has to fill that function. The negative attitudes towards *hen* many of the informants put on other people.

Keywords: *hen, authority communications, language politics*

Innehållsförteckning

Sammanfattning/Abstract	2
1. Bakgrund	4
1.1 Offentlig språkvård i Sverige	5
1.1.2 Pronomen.....	6
1.1.3 Språkvården och könsneutralt pronomen	6
1.1.4 Lanseringen av <i>hen</i>	7
1.1.5 Debatten.....	7
1.1.6 Så kan <i>hen</i> användas	8
1.2 Syfte och frågeställningar	8
2. Teoretiska utgångspunkter	9
2.1 Språkpolities	9
2.2 Feministisk språkplanering	11
2.3 Attityder till språk	12
3. Tidigare forskning	13
3.1 Studier om svensk språkvård och <i>hen</i>	13
3.2 Studier om <i>hen</i>-bruket	14
3.3 Studier om <i>hen</i>-debatten	15
3.4 Studier om attityder till <i>hen</i>	16
4. Metod	17
4.1 Kvalitativa forskningsintervjuer	17
4.2 Egenutformade intervjufrågor utifrån Kvale och Brinkmann	18
4.3 Metoddiskussion	19
5. Material	20
5.1 Intervjumaterial	20
5.2 Myndighetskommunikation	21
5.3 Informanternas kommunikationsarbete på myndighet	21
6. Resultat och analys	22
6.1 Explicit språkvård	22
6.1.1 Explicit språkvård på Socialstyrelsen.....	23
6.1.2 Explicit språkvård på Försäkringskassan.....	23
6.2 Attityder och ideologier	24
6.2.1 Attityder och ideologier på Socialstyrelsen	24
6.2.2 Behovet av ett könsneutralt pronomen.....	25
6.2.3 Positiva attityder till <i>hen</i> som könsneutralt pronomen.....	25
6.2.4 Negativa attityder till <i>hen</i> som könsneutralt pronomen	26
6.2.5 Lyda under auktoritet	27
6.3 Attityder och ideologier på Försäkringskassan	28
6.3.1 Behovet av ett könsneutralt pronomen.....	28
6.3.2 Positiva attityder till <i>hen</i>	29
6.3.3 Negativa attityder till <i>hen</i> som könsneutralt pronomen	30
6.3.4 Lyda under auktoritet	31
7. Faktiskt bruk	31
7.1 Faktiskt bruk på Socialstyrelsen	32
7.2 Faktiskt bruk på Försäkringskassan.....	33
8. Resultatdiskussion	34
9. Källförteckning	37

1. Bakgrund

Det senaste årets debatt om det nyskapade könsneutrala ordet *hen* vittnar på många sätt om att det inte är vilket ord som helst. *Hen* nämndes i en artikel i Upsala tidning redan 1966 och har diskuterats till och från sedan dess. Men den debatt som har pågått det senaste året har varit den mest intensiva hittills. Den drog igång i januari 2012 i samband med lanseringen av barnboken *Kivi och Monsterhund* som är den första barnbok där en av karaktärerna konsekvent refereras till med *hen*. Debatten består av olika sidor som diskuterar hur ordet kan tolkas och eventuellt stå för, hur ordet kan användas och av vem. Ska ordet användas som könsneutral generisk referens eller som ett specifikt personligt pronomen, eller som båda? Det har gått att följa *hen*-debatten i tryckta medier, i radio, i TV och i sociala medier. *Hen* används av vissa journalister i tidningstext men de starka reaktionerna på ordet fick Dagens nyheters redaktionschef Gunilla Herlitz att i september 2012 förbjuda ordet med kommentaren att det kan tolkas som ett queerfeministiskt ställningstagande. Exempel på hur *hen* har använts i annat än tidningstext är exempelvis i Miljöpartiets partiprogram som kommer att antas våren 2013. I programmet kommer ordet *hen* att användas som könsneutral referens istället för att skriva *han* eller *hon* (Aftonbladet, 2012-09-24). Kulturnyheterna i SVT berättade 2012-12-13 att *hen* får stöd av det svenska rättsväsendets näst högsta instans. I en ny dom som föll i vecka 50 använde Hovrätten för övre Norrland *hen* när de syftar på en gärningsman: ”Numera gäller att en gärningsman gör sig skyldig till tjänstefel när *hen* åsidosätter vad som gäller för uppgiften” (SVT, 2012-12-13). Ordet har även diskuterats på arbetsplatser runt om i landet. Socialstyrelsen och Försäkringskassan är två myndigheter där medarbetarna i olika hög grad har diskuterat ordet och hur det skulle fungera att använda i myndighetstext.

Dessa myndigheter har mycket utåtriktad kommunikation med allmänheten och medborgarna och deras inställning till ordet kan bli styrande för utvecklingen. Enligt informanterna på Socialstyrelsen och Försäkringskassan som deltar i denna studie, har *hen* inte diskuterats på ledningsnivå utan det är något man främst pratar med sina kollegor om på fikarasten. Försäkringskassan har en internsida som 12000 anställda i hela Sverige har tillgång till. Där har ordet diskuterats i flera omgångar. Den första tråden inleddes 2012-04-17 av en person som slängde ut frågan vad medarbetare på Försäkringskassan tycker om *hen* och om det är okej att använda det trots att det inte är helt etablerat. Personen skriver att *hen* är ett bra alternativ till konstruktionen *han* eller *hon* eftersom *han* eller *hon* blir så styligt. Då svarar en annan person med kommentaren: ”När vi inte vet om det är en han eller hon vi vänder oss till blir ”hen” ganska käckt att använda sig av.” En annan skriver: ”Som den politiskt inkorrekta person jag brukar vara måste jag säga att jag tycker debatten om ordet ”hen” är snudd på löjlig. Dock kan jag hålla med om att det finns en poäng att underlätta både för *hen* som skriver och *hen* som läser att byta ut begreppet ”hon eller han”.”. En tredje person säger att *hen* kan funka när man pratar om en bebis i magen

som man inte känner till könet på: ”Men att kalla typ Zlatan för hen, herre gud. Det äääär ju en HAN. På samma sätt som att jag är en hon”.

Denna studie fokuserar på att undersöka den explicita språkvården på Socialstyrelsen och Försäkringskassan med avseende på *hen*, vilka attityder åtta medarbetare har till ordet och vilka ideologier dessa bottnar i samt hur det faktiska bruket ser ut internt och externt på myndigheterna. Eftersom metoden är kvalitativa forskningsintervjuer ligger fokus på attityder och ideologier. Informationen om den explicita språkvården och det interna och det externa språkbruket bygger främst på informanternas egna erfarenheter och observationer och är därmed inte heltäckande.

1.1 Offentlig språkvård i Sverige

I allmänhet är den svenska språkvården rådgivande som exempelvis Svenska Akademiens ordlista. Rekommendationerna är just bara rekommendationer som språkbrukarna tillråds att följa. Språkvården pratar inte i termer av rätt eller fel utan om vad som är lämpligt och inte lämpligt och vad som fungerar bäst i olika kommunikativa sammanhang. Språkvård kan också utövas med lagar och bestämmelser som organisationer och myndigheter ska rätta sig efter (Teleman 2003: 47-48). Nämnden för svensk språkvård bildades 1944 (senare Svenska språknämnden och från 2006, Språkrådet). Deras uppgift skulle vara att ”följa det svenska språkets utveckling i tal och skrift” och att ”utöva en språkvårdande verksamhet” (Teleman 2003: 56). I nämndens uppdrag ingick alltså att arbeta med tillämpad språkforskning, standardisering, rådgivning och undervisning. I slutet av sextioalet ökade mängden offentlig text och antalet berörda medborgare blev fler. I samband med det gick statsmakten in som huvudfinansiär för nämnden. Då började nämnden även ge råd om skrivarattityder och mottagaranpassning (Teleman 2003: 58). Språknämnden började föreläsa, anordna seminarier och kurser för företag, myndigheter och organisationer samt ge råd i språkfrågor. I början av 1980-talet anställdes språkexperter vid regeringskansliet och *Myndigheternas skrivregler* som innehåller språkliga anvisningar för myndigheter, gavs ut. Vid denna tid bildades även Klarspråksgruppen för att arbeta med språkvårdsarbete inom hela myndighetsapparaten och Språkkonsultprogrammet startade vid Stockholms universitet. Språkkonsulter skulle arbeta för att företags och myndigheters texter skulle vara korrekta, tydliga och lättlästa (Teleman 2003: 56). *Klarspråk* är ett samlat begrepp för den språkvård som främst inriktar sig på att underlätta kommunikation mellan myndigheter och medborgare (Nyström Höög et al 2012 :17). 2009 utfärdades en svensk språklag vars syfte är att ”ange svenskans och andra språks ställning och användning i det svenska samhället. Lagen syftar också till att värna svenskan och den språkliga mångfalden i Sverige samt den enskildes tillgång till språk”. Paragraf 11 i Språklagen lyder: ”Språket i offentlig verksamhet ska vara vårdat, enkelt och begripligt” (Sveriges Riksdag 2012).

1.1.2 Pronomen

Pronomen är ord som *jag, de, vilken, alla, någon*. Det går ungefär att använda pronomen som substantiv eller adjektiv men de har inte så mycket egen betydelse. Pronomen är väldigt vanliga, de brukar stå för mellan tio och tjugofem procent av alla ord i en löpande text. Vanligast är de i spontant samtalsspråk. Personliga pronomen förknippas ofta med språkriktighetsfrågor (Språkriktighetsboken 2005:203). Ett av problemen med tredje personens personliga pronomen är dess genitivformer: *hans, hennes, dess (dens), deras*. Formerna *hans, hennes* och *deras* används när det syftas på ett annat ord än subjektet i en sats. Det går till exempel att skriva: *Jag såg hans/hennes/deras bil*. Dessa former används när huvudordet är underförstått. Tredje personens personliga pronomen *han, hon, den, det, de* kan vara såväl utpekande (deiktiska) som tillbakasyftande (anatoriska). Som utpekande förekommer de vanligast i tal eller när tal återges i skrift i stil med: *Titta på honom!*. *Den* kan också syfta på en person, enligt Hultman ofta med en biton av förakt eller beundran: *Den du!* (Hultman 2003: 212). *Han* har tidigare använts som generiskt pronomen när båda könen avsetts, eller när könet på en person varit obekant eller irrelevant. *Hon* har också använts som ett allmänt könsneutralt pronomen, främst i de fall där det syftas på en kvinnodominerande yrkesgrupp eller när pronomenet syftar på ordet *människa* (Språkriktighetsboken 2005: 75-76).

1.1.3 Språkvården och könsneutralt pronomen

Sedan början av sjuttioalet har Språkrådet, fram till 2006 Svenska Språknämnden, diskuterat frågan om könsneutralt generiskt pronomen. Tystnadspliktskommittén föreslog 1976 en ny lag om könsneutral utformning av lagtext och bland annat pronomen diskuterades. Då pratade man om *den*, dubbelformen *han eller hon*, passivkonstruktion, med mera. De fastnade slutligen för *han eller hon* och passivkonstruktion. Bertil Molde, dåvarande chefen för Svenska språknämnden, föreslog att man även skulle fundera över möjligheterna med *den*. I början av 1990-talet togs frågan om ett helt nytt pronomen upp med varianter som *hin, hän, haon* och *hoan samt hn och h*, men dessa varianter etablerades aldrig i det allmänna språkbruket. I en intervju 2005 medger Olle Josephson, dåvarande chef för Språknämnden, att de nog ligger lite före språkbruket med sin rekommendation av *den*. Utsikterna för ett nyskapat pronomen som *hen* tror Språknämnden (2005) är mörka med argumentet som att svenskan är ett stabilt språkssystem där uppsättningen av pronomen är fast (Språkriktighetsboken 2005: 77-79). Enligt Birgitta Lindgren har Språknämnden alltid ställt sig avvisande till att införa ett nytt ord i en så speciell språkkategori som pronomen (Lindgren 2007: 239-240).

1.1.4 Lanseringen av *hen*

Per Ledin, professor i svenska vid Örebro universitet, skriver på sin blogg att ordet *hen* gjorde sitt intåg i offentligheten när språkkonsulten Hans Karlgrén föreslog det i sin språkspalt i Svenska dagbladet 1994 men att *hen* nämndes redan 1966 av Rolf Dunås i Upsala Nya Tidning. 2009 förtecknades ordet i Nationalencyklopedin (Ledin 2012). I den senaste upplagan av Svenska Akademiens ordlista finns inte *hen* med som könsneutralt pronomen. Milles skriver att en ny typ av användning av *hen* växte fram i början på 2000-talet. Det var bland transpersoner som utöver att använda det som ett generiskt pronomen började använda det som en specifik referens (Milles 2011). Milles skriver i sin artikel *Feminist language planning in Sweden* att ordets ursprung är oklart men att en version är att *hen* skulle vara en kombination av *han*, *hon* och *den*. En annan version är att det är ett låneord från finskan som har *hän* som tredje person singular pronomen som används för att syfta på både kvinnor och män (Milles 2011). Under samma period som Milles artikel publicerades kunde man läsa på Språkrådets hemsida i Frågelådan att *hen* ser konstigt ut och att det är svårt att införa ett nytt pronomen i ett språkssystem (Milles 2011). Ett år senare skriver Språkrådet i *Veckans Språkråd* under rubriken *Hur använder man hen?* att *hen* kan användas av individer som inte känner sig bekväma i en könsuppdelning på man och kvinna eller som vill ge uttryck för en ideologisk hållning. De skriver vidare att vissa vill använda *hen* istället för den otympliga formen *han* eller *hon* men att de avråder från det och rekommenderar istället *den* (Språkrådet 2012-01). I Frågelådan (2012-04-20) svarar Språkrådet på frågan *Hur gör jag för att referera till personer i allmänhet eller till personer jag inte vet könet på? Finns det ett könsneutralt pronomen?* att det finns många alternativ och längst ner på listan hittar man *hen*. Ingenstans i detta svar går det att hitta att Språkrådet avråder språkbrukarna från att använda ordet.

1.1.5 Debatten

Ledin skriver att *hen*-debatten drog igång efter att artikeln *Det behövs ett nytt ord i svenska språket* av Karin Milles, docent i svenska och Karin Salmson och Marie Tomicic på *Olika Förlag*, publicerats i Svenska dagbladet i januari 2012. I artikeln argumenterar författarna för ett införande av *hen* i det svenska språket för att de anser att det finns ett behov av ett komplement till *han* och *hon*. De skriver att boken *Kivi och Monsterhund* av författaren Jesper Lundqvist, där karaktärerna benämns med egennamn eller refereras till med *hen*, är ett bra exempel på hur man kan flytta fokus från könsroller till personliga egenskaper. Artikelförfattarna skriver: ”Att föra in ett nytt element som får oss att tänka till i vårt språkbruk ger möjlighet till medvetenhet och förändring som sträcker sig bortom enstaka ord. Att använda *hen* är inte att ta bort *hon* och *han*. Det är att lägga till *hen*: att ge tre möjligheter istället för två”. Enligt Ledin lämnades 1000 kommentarer, många nedsättande innan kommentarsfältet till slut fick stängas ner. Författaren till boken, Jesper Lundqvist säger i flera intervjuer att *hen* skulle kunna existera tillsammans med *han* och *hon*. Han vill att *hen* ska ses

som en möjlighet, inte som en begränsning. *Hen* har diskuterats även i den amerikanska nätpublikationen *Slate magazine* som är en nyhets- och kulturtidning i USA och denna artikel tas upp även i en språkrönika i affärstidningen *The economist*. Där diskuteras även engelska könsneutrala singular *they* (Ledin 2012). Språkrådet har sammanfattat *hen*-diskussionen på sin hemsida under rubriken *Alla har en åsikt om hen*. De skriver att 2012 är året då könsneutrala *hen* var på allas läppar. ”Hen-debatten visar att språket speglar, och i vissa fall till och med formar, vårt sätt att se på världen” (Språkrådet 2012-02-09).

1.1.6 Så kan *hen* användas

Ledin skiljer ut två olika *hen*-bruk: ett där *hen* har unik referens och ett där *hen* har generisk referens. Ett pronomen är ett ersättningsord för en människa, en referent, och pronomenet får sin innebörd i den faktiska situation som det används. Ledin skriver att många indoeuropeiska språk har ett pronomensystem med så kallad könsetikettering. Finskan skiljer sig med sitt enda motsvarande pronomen, *hän*. Majoriteten av världens språk har dock ett pronomensystem som finskan, där det saknas en distinktion mellan manligt och kvinnligt. Ledin skriver att *hen* är ett könsneutralt pronomen i tredje person och att det är något som svenskan traditionellt saknar. När vi refererar till en person så har vi de grammatiska alternativen *hon* eller *han* eller så kan vi skriva om meningen (Ledin 2012). När en specifik person vill bli kallad *hen* istället för *hon* eller *han*, då handlar det om *hen* som unik referens, när man syftar på vem som helst som kan passa in på en beskrivning, så handlar det om *hen* som generisk referens. Ledin skriver att *hen* har vunnit mark på grund av att generiskt *han* inte används i lika stor utsträckning längre. Andra lösningar är varianter på *han* eller *hon*, *vederbörande* eller *den*. Han menar att det i nuläget står mellan *den* och *hen*. ”*Hen* är det genusmedvetna alternativet. *Hen* har fått en sexualpolitisk laddning som följer med även i generiska kontexter. Att använda *hen* innebär ju i, som vi sett, för många att överskrida samhällets traditionella könsordning” (Ledin 2012). Skillnaden mellan *hen* och *den* är att *hen* är animat vilket innebär att det syftar på levande varelser och särskilt människor, medan *den* ofta är inanimat och syftar på ting eller abstrakta företeelser (Ledin 2012).

1.2 Syfte och frågeställningar

För att få en bild av hur Socialstyrelsen och Försäkringskassan hanterar ordet *hen* behöver jag enligt Bernard Spolsky, vars teorier denna uppsats delvis bygger på, analysera vad det är för typ av språkpolicy (eng. ’language policy’) som bedrivs på de två myndigheterna med avseende på *hen*. För att ta reda på det bör jag enligt Spolsky analysera de tre komponenterna *explicit språkvård*, *språkattityder* och *ideologier* och *faktiskt språkbruk*. Med hjälp av Bernard Spolskys teori om hur en språkpolicy kan analyseras har jag utformat följande tre frågeställningar:

1. Hur ser den explicita språkvården ut på Socialstyrelsen och Försäkringskassan med avseende på *hen*?
2. Vilka attityder till ordet *hen* går att urskilja bland medarbetare på myndigheterna och vilka ideologier grundar sig dessa i?
3. Hur ser den faktiska användningen av *hen* ut bland informanterna och hur ser bruket av *hen* ut internt och externt på myndigheten?

Frågorna besvaras i och delen *Resultat och analys*. Fråga 1 besvaras under rubriken *Explicit språkvård*, fråga 2 under *Attityder och ideologier* och fråga 3 under *Faktiskt bruk*.

2. Teoretiska utgångspunkter

I denna studie anlägger jag flera perspektiv på den bedrivna språkvården på myndigheterna. Jag har därför valt ut flera olika teorier som är relevanta utgångspunkter för studien. Dessa har jag placerat under följande rubriker: *Språkpolities*, *Feministisk språkplanering* och *Attityder till språk*.

2.1 Språkpolities

Genom att titta på människors språkbruk och uppfattningar och på vad som styr sociala grupper har Bernard Spolskys utformat en modern teori om nationell språkpolicy. Det kan handla om en explicit plan eller en policy som ofta finns nedtecknad i formella dokument om språkanvändning. Men en explicit språkpolicy garanterar ingen implementering, inte heller att en implementering skulle bli framgångsrik. En språkpolicy finns exempelvis i form av bestämmelser i en nationell konstitution eller en i en språklag (Spolsky 2004:11). Spolsky menar att begreppet språkpolicy är svårdefinierat och att vad som läggs in i det beror på vem det är som undersöker ett fenomen: "Language policy may refer to all the language practices, beliefs and management decisions of a community polity" (Spolsky 2004:8). Sociolingvister jobbar ofta med sociala kategoriseringar som kön, ålder, klass och etnisk tillhörighet vilka definieras utifrån acceptans till en viss uppsättning konventioner och normer. De svårdefinierade kategoriseringarna menar Spolsky är orsaken till att den sociala världen inte kan beskrivas med matematisk precision. Elementen såväl som processerna dem emellan, är svåra att ringa in. Spolsky menar att det inom sociolingvistik inte finns några givna faktorer som resulterar i en specifik policy, istället ska man försöka se det som "the probability relation of the form: if situation S is true, then language policy is more likely to occur" (Spolsky

2004:41). Spolsky söker svar på två huvudfrågor: hur en språkpolicy kan identifieras och om det är möjligt att styra språkbruket över huvud taget (Spolsky 2004). Det centrala inom studiet av språkpolities är frågor som rör språkvariation och kategorisering av olika typer av språkliga varieteter (Spolsky 2004:40). Det handlar ofta om statusplanering, alltså hela språks eller varieteters ställning. Enligt Robert L. Cooper (1989) är det mest intressant att titta på den symboliska användningen av ett lagstadgat språk, inte det praktiska värdet. Ett lagstadgat officiellt språk är resultatet av den politiskt bedrivna statusplaneringen. Ett språk kan vara ett officiellt arbetsspråk (eng. *'working official language'*) även om det inte är ett lagstadgat språk (Cooper 1989: 105). De individer och grupper i ett samhälle med mest makt är de som har mest inflytande på vilka värden som får status. Eliten försöker att behålla och bredda sitt inflytande (Cooper, 1989: 119).

Trots Spolskys fokus på statusplanering utesluter han inte andra språkpolitiska frågor: "In all this, I assume that language policy deals not just with named languages and varieties but also with parts of language, so that it includes efforts to constrain what is considered bad language and to encourage what is considered good language" (Spolsky 2004:8). Spolsky menar att språkpolicy handlar om val. Det kan handla om ljud, uttryck eller en specifik språkvarietet. Det kan handla om regelbundna individuella val som en individ gör, som en social grupp eller någon form av auktoritet gör (Spolsky 2004: 217). Språkpolities kan man hitta i talargemenskaper (eng. *'speech community'*) bland annat i de ideologiska uppfattningar och språkattityder som finns inom en grupp. Språkpolities kan också bli explicita i det formella språkvårdsarbetet i ett bemyndigat organ (Spolsky 2004).

Medlemmar i en talargemenskap delar en uppsättning uppfattningar om passande språkbruk som ibland formas till en ideologisk samstämmighet som tilldelas värden och prestige till olika aspekter inom den språkliga varieteteten. Språkvårdsarbetet kan vara tänkt som något som ska bekräfta eller modifiera människors uppfattningar. Språkideologier är vad människor tycker borde göras, språkbruket är vad de faktiskt gör (Spolsky 2004:14). Dessa uppfattningar både härrör från och influerar språkbruket och kan fungera som bas för språkvårdsarbetet. Spolsky menar att förändringar i språkbruket inte alltid är ett resultat av explicita språkvårdsbeslut (Spolsky 2004:14).

Spolsky menar att för att få en komplett bild av den bedrivna språkpolityn behöver den första av fyra huvudfunktioner analyseras. I denna första huvudfunktion finner man tre komponenter vilka ingår i en talargemenskap (Spolsky 2004: 9). Dessa är: *Språkattityder och ideologier* (eng. *'language beliefs and ideology'*) -hur språkbrukarna ser på språk och språkbruk; *Explicit språkvård* (eng. *'explicit policies and plans.'*) -som jobbar för att modifiera eller influera språkbruket genom språkintervention, planering och styrning och *Språkbruket* (eng. *'language practices'*) - hur språkbrukarna väljer att utnyttja det lingvistiska register som finns inom gruppen (Spolsky 2004:39). Språkvårdsarbetet ser olika ut i olika sociala grupper men det

finns alltid ett eller flera ideologiska synsätt på språkbruk och beteende som i olika grad stämmer överens med språkbruket (Spolsky 2004:39).

De övriga tre huvudfunktioner som Spolsky pratar om breddar perspektivet ytterligare och förankrar språkpolycyn i den miljö där den har uppstått. Den andra huvudfunktionen handlar om att språkpolycyn fokuserar alla individuella element på olika nivåer som tillsammans skapar ett språk. Det kan handla om såväl dialekter och standardspråk som enskilda språkliga fenomen (Spolsky 2004:40). Den tredje funktionen handlar om att språkpolycyn alltid verkar inom en *talargemenskap*. Det kan handla om vilken typ av språklig domän som helst, en social, politisk eller religiös grupp, ett samhälle eller en arbetsplats eller organisation. Spolsky menar att språkpolicy ofta associeras med makt och auktoritet och att det därför finns anledning att fokusera på politiska enheter. "In principle, and often in practice, a government can establish policy by constitution, law or regulation, and has the means to enforce or implement that policy" (Spolsky 2004:40). Den fjärde funktionen handlar om att en språkpolicy verkar inom ett komplext ekosystem där lingvistiska och icke-lingvistiska element, variabler och faktorer påverkar varandra vilket försvårar en önskad etablering. Väldigt specifika implementerade språkbeslut på ledningsnivå kan resultera i oförutsedda resultat eller inga resultat alls.

Jag har delat in min analys efter den första huvudfunktionens tre komponenter: *språkbruk, attityder och ideologier* och *explicit språkplanering*. De övriga tre huvudfunktionerna kopplar jag till mina analysresultat i resultatdiskussionsdelen.

2.2 Feministisk språkplanering

Spolsky refererar till Cooper som i sin bok *Language planning and social change* skriver om en ny fas av feministisk aktivism på 1960-talet som kritiserar könsstereotyper i språk. Det var med publikationen *The Feminine Mystique* som Betty Friedman markerade denna nya era som kom att inkludera en språkpolicy (Cooper 1989 genom Spolsky 2004: 20). Det huvudsakliga målet var generiska former som *man* för person eller *han* för både *han* och *hon*. Spolsky skriver att Robin Lakoff (1973) presenterade bevis för sexism i engelskan vilket ytterligare pressade på en språkstyrning (Spolsky 2004:20). Det utformades manualer i icke-sexistiskt språk som organisationer och förläggare fick följa. Cooper (1984) skriver att minskningen av androcentriska generiska former minskade dramatiskt mellan 1971 och 1979 i amerikanska dagstidningar och magasin. Anne Pauwels (1998) konstaterade att icke-sexistiska språkreformer huvudsakligen hade varit en gräsrotsrörelse. Spolsky skriver att den minskade användningen av generiska androcentriska former inte verkar ha höjt kvinnors status men att reformerna ökar medvetenheten och kan bidra till nödvändiga förändringar (Spolsky 2004:22). Lia Littosseliti (2006) skriver att en neutralisering av språket inte eliminerar sexismen i ett samhälle men precis som Spolsky, pratar hon om att det är ett sätt att öka medvetenheten: "Action for linguistic change can help

raise consciousness about the ways in which people and groups are represented, described, defined, and constrained in discourse (Littosseliti 2006:19). Hon, liksom Spolsky och Cooper, hävdar att språkliga förändringar inte kan ske oberoende av sociala förändringar (Littosseliti 2006:21). Cameron (2004) skriver att det är mer effektivt att lyssna av det allmänna språkbruket än att utforma teoretiska och sofistikerade argument om språk: "Words should correspond to what is "out there" in the world, and if they do not, it means someone is trying to pull wool over your eyes" (Cameron 2004: 319). Cameron skriver att i språkplaneringens och den verbala hygienens historia har det visat sig om och om igen att det i lingvistiska termer inte är det mest naturliga, effektiva eller rationella som fastnar utan det som är kongruent med människors ideologiska uppfattningar om hur saker borde vara (Cameron 2004: 319).

2.3 Attityder till språk

Språket kan ge uttryck för vem man är och vilken grupp man tillhör och kan därmed på fungera som en identitetsmarkör. Språkattitydstudier visar att människor bedömer människors sätt att tala på vitt skilda sätt. John Edwards (1982:21) genom Sundgren (2008:120) menar att de bedömningar som människor gör beror på att vi uppfattar vissa varieteter vara mer korrekta och logiska, vackrare eller trevligare än andra och att dessa därför blir mer positivt bedömda än andra. Det kan också handla om uppfattningar och preferenser som delas av medlemmar i en språkgemenskap som speglar vilken status och prestige man förknippar talarna med (Sundgren 2008:120). Vanor, värderingar, stereotyper, fördomar och åsikter är besläktade fenomen med attityder. Inom den socialpsykologiska attitydforskningen innebär dessa begrepp något annat än i vardagsspråket: *Vanor*: rutiner i fråga om beteende, ofta på en lägre medvetenhetsnivå än attityder, *värderingar*: mer överordnade ideal som eftersträvas (t.ex jämställdhet), *stereotyper*: generaliserade föreställningar –ofta om en grupp människor –som bygger på vag och ofullständig information, *fördomar*: stereotyper som förbinds med negativa känslor och bedömningar, *åsikter*: verbaliserade uppfattningar. Åsikter är främst kognitiva till sin karaktär medan attityder är mer känslomässiga. Åsikter kan uttryckas i ord; attityder är mer latent och inte alltid lika enkla att verbalisera (Garrett 2010: 31-32).

Under 1970-talet lyftes frågan om sexistiskt språk och hur det kan motarbetas i flera olika feministiska publikationer i USA. Maija S. Blauberg gjorde 1979 en analys av argument mot en förändring av sexistiskt språk. Blaubergs kritik handlade om att allmänsyftande maskulina former var exkluderande och att neutrala eller nya former borde införas, alternativt parallella maskulina och feminina former. De förslag som deltagarna i studien kritiserade mest var det som ifrågasatte den maskulina generiska användningen, bland annat maskulina pronomen. Blauberg klassificerade deltagarnas argument i åtta olika kategorier: *de tvärkulturella argumenten*, *språket är en trivial angelägenhet-argumenten*, *ytrandefrihets-argumenten*, *sexistiskt språk är inte*

sexistiskt -argumenten, ordets mytologi -argumenten, att lyda under auktoritet -argumenten, förändringen är för svår, för förvirrande, för obekvämt eller opraktisk -argumenten och det kan förstöra historisk autenticitet och litterära verk -argumenten. Jag har i min analys använt en av Blaubergs klassificeringar, *att lyda under auktoritet* (eng. 'Appeal to authority'). Den fungerar som en underkategori till *Negativa attityder till hen* och detta motiverar jag med att informanterna ofta refererar till antingen myndighetens ledning eller till högre språkvårdande instanser, när de förklarar varför *hen* skulle kunna vara problematiskt att använda i myndighetskommunikation. Med auktoritet menar Blauberg den institution som ger ut ordlistan i USA, motsvarande Sveriges Svenska Akademien. Blauberg skriver: "The authority itself -the dictionary -has been identified by some researchers as a major contributor to sexism in language" (Blauberg 1979: 142).

3. Tidigare forskning

I detta avsnitt presenteras tidigare forskning som går att knyta an till min studie på olika sätt. För tydlighetens skull har jag delat in den tidigare forskningen under fyra rubriker: *Studier om svensk språkvård och hen*, *Studier om hen-bruket*, *Studier om debatten kring hen* och *Studier om attityder till hen*.

3.1 Studier om svensk språkvård och hen

Karin Milles skrev i artikeln *Feminist language planning in Sweden* från 2011 om feministiska språkreformer i Sverige som något som språkliga auktoriteter har varit aktiva att ta till sig. Milles tror att det kan ha att göra med en lång tradition av feministisk politik och eftersom Sverige är ett av världens mest jämställda samhällen. Milles beskriver två typer av feministiska språkreformer -ordet för flickors könsorgan, *snippa* som har sina rötter i den feministiska politiska rörelsen där det nypåfunna ordet fått fungera som ett feministiskt meddelande. Det könsneutrala generiska pronomenet *hen* har rötterna i de språkplanerande institutionerna och handlar mer om att demokratisera det officiella språkbruket. Milles skriver att intresset för feministisk språkplanering har ökat de senaste åren hos officiella språkplanerande organ. Språkrådet har planerat en ny officiell språkpolicy som ska minska sexistiskt språk i det officiella språket och har dessutom hjälpt till att utforma boken *Jämställt språk* som är en guide i att skriva jämställt (Milles 2011: 21). Milles skriver att svenska språkplanerande organ inte har ställt sig bakom *hen*-användningen som verkar vara mest etablerad bland feminister och hbtq-personer. Milles skriver att *hen* kan användas som en pragmatisk lösning vid referering till en person vars kön inte är intressant men också som ett politiskt ställningstagande. Att ordet används i sociala grupper där det inte dras så tydliga gränser mellan kvinnor och män och där könsidentiteter är omförhandlingsbara, gör enligt Milles, språkreformen utmanande

och komplex. Språkliga auktoriteter har alltid varit kritiskt inställda till att införa ett nytt pronomen i språksystemet (Milles 2011: 27-28). Att Språkrådet var positiva till ordet *snippa* men inte till ordet *hen* tror Milles har att göra med att *snippa* går ihop med klarspråksprincipen och andra demokratiska principer. *Hen* ifrågasätter den manliga -kvinnlige dikotomin (Milles 2011: 31).

3.2 Studier om *hen*-bruket

Jorunn Friis Reset undersöker i sin avhandling *Feministisk språkplanlegging* från 2012 två olika exempel av feministisk språkplanering i Sverige -den ena för ordet *snippa* och den andra för ordet *hen*. Hon söker svar på vad språkplanering är konkret för att förstå varför *snippa* kunde bli en del av det svenska språket och varför inte *hen* har blivit det. Hennes fokus är att undersöka interaktionen mellan olika aktörer inom språkplanering och att kartlägga de nätverk som orden ingår i. Hon är intresserad av hur makt produceras i dessa nätverk och hur det påverkar graden av stabilitet. För att få en så fullständig bild som möjligt sökte hon data från flera perspektiv och kontexter genom att intervjua människor och läsa bloggar, webbsidor, officiella dokument, böcker och tidningar. Hennes resultat visar att *hen* bryter mot andra annars stabila nätverk av kön. *Hen* framställs enligt henne på två olika sätt: könsneutralt vs könsmångfaldigt. I båda fallen har ordet stabiliserats i ett nätverk och kopplat till en förståelse av det och blivit en slags representant för dessa -feministisk aktivism och omtal av trans -och queerpersoner. Varför *snippa*, trots sin feministiska utgångspunkt, kunde bli en del av språket, handlar enligt Friis Reset om att ordet tillhör en annan feministisk strategi än *hen*. *Hen* handlar om könsneutralisering och *snippa* om könssynliggörande. *Hen* är pronomen och pronomen är en ordklass som används väldigt mycket och är svårare att ändra. *Snippa* är ett substantiv som enligt Friis Reset genom Milles (2006: 167-171) redan tillhörde stabila nätverk av kön i relation till ord och bokstäver och kunde därmed spridas relativt snabbt (Friis Reset 2012: 78-81).

Karin Hagren Idevall undersöker i sin magisteruppsats *Konstruktioner av queer* från 2011 hur personer som uppfattar sig som queera språkligt positionerar sig i relation till diskurser som konstituerar kön, sexualitet och relationer. Hon skriver att i praktikgemenskaper uppstår ofta ett gemensamt språkbruk vilket användningen av det könsneutrala pronomenet *hen* vittnar om. Ordet *hen* används främst, enligt Hagren Idevall, av personer som vill flytta fokus från köns kategoriseringar. I hennes material hittar hon tre förståelser av *hen* -att göra kön irrelevant, att använda *hen* som ett könsneutralt pronomen, och som något att identifiera sig som. Hagren Idevall skriver att två förståelser framkommer av den sistnämnda kategorin, att *hen* framställs som något en individ som är osäker på sin könstillhörighet identifierar sig med eller som är transsexuella. *Hen* används även som en benämning på ett könslost kön för vem som helst som varken vill identifiera sig som man eller kvinna kan ta till. Den tredje betydelsen av *hen* verkar enligt Hagren Idevall vara starkt kopplad till queera teorier om det konstruktivistiska könsbegreppet (Hagren Idevall 2011:54-55). Hagren Idevall

tolkar användningen av *hen* som en medveten språklig aktivism inom ramen för en praktikgemenskap men att ordet inte används oreflekterat (Hagren Idevall 2011:48).

I magisteruppsatsen *Kön i interaktion* från 2012 undersöker Jennica Andersson hur pronomen, egennamn och kategoriseringar används i till -och omtal av barn i förskolan ur ett könsperspektiv. Hon använde sig av samtalsanalys baserat på material producerat med hjälp av videoobservation. Hennes resultat visar att barnen vanligen till -och omtalas med pronomenet *du* eller med *egennamn*. Könsneutrala *hen* används inte alls och *han* och *hon* används sällan.

Lotta Lundbäck undersöker i sin kandidatuppsats *Han, denne och han eller hon* från 2010 generiska pronomen i juridisk myndighetstext. Hennes fokus är främst tredje person pronomen singular. Hon undersöker vilka generiska pronomen som förekommer i materialet, vilka framtida användningsmönster som går att urskilja och hur man kan förklara dessa. Hon undersöker även hur väl användningen korresponderar med språkvårdens rekommendationer för icke sexistiskt språk. Materialet består av 172 dokument skrivna mellan 1974 och 2009 ur Rikspolisens författningssamling. Hon undersöker förekomsten och användningen av sju generiska pronomen, närmare bestämt *han, hon, han eller hon, hon eller han, hon/han, han/hon, hen, den, denne* och *denna*. I Rikspolisens författningssamling återfanns tre av de sju undersökta generiska pronomen -maskulina *han*, maskulina *denne* och det könsinkluderande *han eller hon* och av dessa tre var *denne* och *han eller hon* vanligast. *Hen* förekom inte över huvud taget. Lundbäck menar att materialet inte korresponderar med språkvårdens rekommendationer om icke sexistiskt språk där de förordar könsobundna eller könsinkluderande uttryckssätt framför könsspecifika pronomen. Maskulina *denne* kan ha ersatt maskulina *han* och könsinkluderande *han eller hon* förekommer endast i formen där det manliga pronomenet fungerar som förled (Lundbäck 2010: 41).

3.3 Studier om *hen*-debatten

Cecilia Lundberg och Laura Verina undersöker i sin kandidatuppsats *Hen kan du vara själv. Gubbkärring* från 2012 hur debatten om *hen* såg ut i svensk storstadspress under tre månader efter det att barnboken *Kivi och monsterhund* gavs ut i januari 2012. De gjorde både en kvantitativ och en kvalitativ analys på texter i *Dagens nyheter*, *Svenska dagbladet*, *Metro*, *Aftonbladet*, *Expressen*, *Sydsvenska dagbladet*, *Göteborgs-Tidningen*, *Göteborgs-Posten* och *Dagen*. Studien syftar till att undersöka vilka uttryck *hen*-debatten tog sig under denna period. De söker svar på vilka spektra av åsikter som förekom, vilka personer som fick synas i debatten och hur stor plats ämnet fick i respektive tidning. Den kvantitativa analysen visar att debatten var knappt synbar på nyhetssidorna. Resultaten visar också att debatten handlade om genus och jämställdhet mer än om språk. *Dagens nyheter* var den tidning som hade flest nyheter på kultur -och nöjessidorna som handlade om *hen*-debatten. *Svenska*

dagbladet var den tidning som innehöll flest opinionstexter om debatten. *Aftonbladet* var den tidning som kvantitativt sätt använde sig mest av *hen* i brödtext, *Dagen* den som gjorde det minst.

3.4 Studier om attityder till *hen*

Anneli Henriksson undersöker i sin kandidatuppsats *Normativt uppror? Från 2010 det uppgivna bruket och attityderna till hen som könsneutralt pronomen bland studenter i svenska och genusvetenskap på Stockholms universitet*. Hon undersöker även vilka användningsområden som *hen* har och om det finns några skillnader i attityder till ordet mellan studentgrupperna. Hennes studie består av en enkätundersökning och en kompletterande bruksundersökning av bloggar och tryckta texter. Hennes hypotes är att studenterna i genusvetenskap i högre grad än svenskstudenterna problematiserar runt genus, kön och köngörande av språket och därför kommer att vara mer positivt inställda till ordet än studenterna i svenska. Henrikssons resultat visar att de meningar i enkäterna som respondenterna var mest positiva till var när ordet *hen* signalerar att könsidentiteten problematiseras. Störst gillande vann de meningar där referentens kön problematiserades och till exempel angavs vara något slags tredje kön: ”*han, hon eller hen*” eller där det kunde tolkas som att referenten bytt kön eller hade båda (Henriksson 2010:14). Minst gillande vann *hen* när det användes för att syfta på subjektet ”min man” som Henriksson menar är en hårt könsbunden syftning. Henrikssons tes om att studenter i genusvetenskap skulle vara mer positivt inställda till *hen*, bekräftades i hennes studie. Svenskstudenterna var mer benägna att acceptera *hen* som generiskt pronomen än som specifik referens. Hos genusstudenterna återfanns ingen skillnad kring hur de såg på *hen* som generisk eller specifik referens. Henrikssons bruksundersökning visade att det fanns ont om belägg för *hen* i tryckta texter och att de bloggar som hon hittade använde *hen* på olika sätt -vissa använde det som generisk referens, andra som specifik referens.

Emilie Andersson och Anna Persson undersöker i sin uppsats *Hen –ett litet men omtvistat ord* från 2012, socionomstudenters attityder till det könsneutrala pronomenet *hen*. Deras hypotes handlar om att majoriteten av svenskarna är negativt inställda till *hen* och för att pröva den hypotesen gjorde de en enkätundersökning på 180 socionomstudenter där de fick svara på frågor och påståenden om användningen av *hen*. Resultaten visade att en majoritet av respondenterna var negativt inställda till att *hen* ska användas som könsneutralt pronomen och det vanligaste argumentet var att ”män är män och kvinnor är kvinnor” och att detta inte borde ifrågasättas eller modifieras. Argument som att språket inte behöver könsneutraliseras och inte barnuppfostran heller, förekom också. Ord som *onödigt*, *löjligt* och *konstigt* var vanliga. De som var positivt inställda till *hen* såg det som ett praktiskt ord i de fall som kön är irrelevant, som ett sätt att motverka diskriminering och ett steg mot ett mer jämställt samhälle. Studenterna var speciellt negativa till att använda ordet om barn och barnuppfostran. Studien visade också att socionomstudenter som hade

studerat i några år var generellt mer positivt inställda till ordet än de studenter som just börjat.

I denna del presenterar jag nedan även en perceptionsstudie av hur olika pronomen påverkar våra föreställningar om andra människor. Resultaten som läggs fram i studien går att koppla till intervjuvaren och är därför relevanta för min studie.

Daniel Wojahn undersöker i den opublicerade studien *Det personliga pronomenens makt* hur olika svenska pronomen påverkar föreställningen om en icke närmre konkretiserad person. 150 människor deltog i studien som gick ut på att de skulle läsa en text om en obestämd mobilanvändare. Det fanns sex olika versioner av texten som var identiska bortsett från vilket pronomen som användes i texten. De undersökta formerna var *han*, *han eller hon*, *hon eller han*, *han/hon*, *den* och *hen*. Efter att informanterna hade läst texten så fick de enligt en skriftlig instruktion, vända på bladet där de fick besvara en rad frågor kopplade till texten. Frågorna rörde deras uppfattningar om texten och personliga bedömningar av den. Resultaten visar att textversionerna med *han*, *han eller hon*, *han/hon* och *den* väckte främst konceptualiseringar av manlighet. När *hon eller han* användes framkallades det däremot lite fler konceptualiseringar av kvinnlighet än manlighet. Ordningföljden mellan pronomen i dubbelbenämningar visade sig alltså, i denna studie, vara av betydelse. Pronomenet *hen* framkallade till stora delar inkluderande föreställningar av kvinnlighet och manlighet och dessutom var det den enda varianten som även väckte föreställningar av andra genusidentiteter.

4. Metod

Jag har genom kvalitativa forskningsintervjuer och mejlintervjuer undersökt vilka attityder som finns till ordet *hen* bland sammanlagt åtta medarbetare på Socialstyrelsen och Försäkringskassan samt vilka ideologier som dessa kan grunda sig i. I studien ingår också en mindre och inte heltäckande beskrivning av det explicita språkvårdsarbetet och det interna och externa språkbruket med avseende på *hen*. De informanter som har använt ordet har fått bidra med konkreta exempel på det. Informationen om den explicita språkvården och det interna och det externa språkbruket bygger främst på informanternas egna erfarenheter och observationer. I intervjuerna utgår jag från aspekterna nedan som beskriver den kvalitativa forskningsintervjun ur ett fenomenologiskt perspektiv.

4.1 Kvalitativa forskningsintervjuer

Målet med den kvalitativa forskningsintervjun är enligt Kvale och Brinkmann att intervjupersonen ska beskriva sin levda vardagsvärld genom att både täcka faktaplanet och meningsplanet. Intervjuaren ska vara uppmärksam med vad som sägs

mellan raderna och genom att sända tillbaka det underförstådda budskapet, undersöka om tolkningen stämmer. Med metoden för den kvalitativa forskningsintervjun söker intervjuaren kvalitativ kunskap, inte kvantitativ. Det är intervjuarens uppgift att uppmuntra intervjupersonen att ge så noggranna beskrivningar som möjligt hur hon upplever saker och hur hon handlar. ”Fokus är nyanserade beskrivningar som återger den kvalitativa mångfalden, skillnader och variationer hos ett fenomen snarare än fast kategorisering” (Kvale & Brinkmann 2009: 43-48). Den kvalitativa forskningsintervjun fokuserar på bestämda teman och med öppna frågor ska forskaren rikta sina frågor mot forskningsämnet. Intervjuarens roll är att leda intervjupersonen till teman, inte till bestämda uppfattningar om dem (Kvale & Brinkmann 2009: 43-48).

Jag har utformat mina frågor enligt Kvale & Brinkmanns mall för intervjufrågor där inledningsfrågorna syftar till att ge spontana, rika beskrivningar där subjektet får beskriva vad den har varit med om rörande det undersökta fenomenet (Kvale & Brinkmann 2009:135). Exempel på inledningsfrågor: ”Kan du berätta om ..?”, ”Kan du minnas någon gång då du?”, ”Kan du beskriva så ingående som möjligt?”(Kvale & Brinkmann 2009:135). Uppföljningsfrågorna handlar om att referera till det tidigare sagda. För att intervjupersonen ska fortsätta med en beskrivning kan man nicka, mm:a eller pausa. Om intervjuaren repeterar vissa signifikanta ord kan det leda till en vidareutveckling. De fördjupande frågorna syftar helt enkelt till att intervjupersonen ska berätta mer ingående om det tidigare nämnda. Exempel på frågor kan vara ”Kan du säga något mer om det där?”, ”Kan du ge en mer detaljerad beskrivning av vad som hände? Eller Har du några fler exempel på det?”. I nästa steg söker intervjuaren en specificering av frågorna genom att exempelvis fråga ”Vad gjorde du när det hände?” eller ”Har du varit med om detta själv?”. Direkta ja och nej -frågor fungerar bäst i slutet av intervjun eftersom subjektet vid det laget har gett sina spontana beskrivningar och indikerat vilka aspekter av fenomenet som är centrala för den. (Kvale & Brinkmann 2009:134).

4.2 Egenutformade intervjufrågor utifrån Kvale och Brinkmann

Frågorna är formulerade på ett sätt som gör att informanterna ges möjlighet att resonera relativt fritt kring ordets betydelse och hur de ställer sig till att använda det. Nedan formulerade frågor besvaras i samtliga intervjuer men eftersom varje intervju är unik har följdfrågorna inte varit identiska men kopplade till ursprungsfrågan och därmed temat för intervjun. De mejlintervjuade informanterna fick besvara samma frågor som övriga informanter. Intervjufrågorna presenteras nedan:

1. Varför tror du att ordet *hen* är så omdebatterat?
2. Varför tror du att du tycker som du gör om ordet *hen*?

3. Hur gör du om du vill uttrycka dig könsneutralt? Ge några exempel. Om inte, vad tror du det beror på?
4. Tycker du att det finns det ett behov för ordet *hen* på din myndighet? Om ja, varför? Hur bör det enligt dig användas i så fall? Om inte, varför inte?
5. Tycker du att din myndighet skulle ha användning för ordet *hen*? Hur i så fall? Ge några exempel.
6. Har du sett *hen* användas internt eller externt på myndigheten?
7. Har du använt *hen* någon gång? Om ja, muntligt eller skriftligt och i vilket forum? Ge några exempel från tillfällena då du har gjort det. Om nej, varför inte?
8. Har Socialstyrelsen/Försäkringskassan ett ansvar i samhället vad gäller språkfrågor? Hur menar du då?

4.3 Metoddiskussion

De resultat som studien kommer fram till ämnar inte säga något generellt om myndigheternas allmänna ståndpunkt utan är resultat som visar hur de enskilda medarbetarna på myndigheterna resonerar kring ordet *hen* och på vilket sätt de använder det, om de använder det. Sundgren (2008) skriver att det finns ett trovärdighetsproblem med attitydforskning och det är att informanterna kan ge de svar som de tror är de svar som förväntas av dem eller är de mest politiskt korrekta (Sundgren 2008:23).

Mejlintervjuerna resulterade i betydligt mindre material än det som producerades under de kvalitativa forskningsintervjuerna. Via mejl ges inte heller samma möjlighet att ställa fördjupande följdfrågor. Informanterna gav dock utförliga svar som jag visar exempel på i analysdelen.

Två av informanterna har jag kommit i kontakt med genom min handledare Karin Milles som är deras före detta lärare vid Språkkonsultprogrammet på Stockholms universitet. Dessa personer har varit mina ingångar på myndigheterna och har hjälpt mig att hitta mina övriga informanter.

Jag förhåller mig till de etiska riktlinjer som är uppsatta av vetenskapsrådet. Jag har fått skriftligt samtycke från informanterna via mejl, jag har gett dem relevant information om studiens syfte, jag har informerat dem om att de har rätt att avbryta när de vill samt att deras namn inte kommer att användas i annat än studiesyfte (Kvale & Brinkmann 2009:84).

5. Material

Materialet består av åtta intervjuer med medarbetare på Socialstyrelsen och Försäkringskassan i vilka jag har utgått från Kvaless & Brinkmanns metod för kvalitativa forskningsintervjuer som handlar om att förstå den intervjuades eget perspektiv (Kvale 2009).

5.1 Intervjumaterial

Informant	Yrke	Myndighet	Intervjutyp	Tid
SK-S	Språkkonsult och webbredaktör	Socialstyrelsen	Kvalitativ	43:48
SI-S	Språkvårdsansvarig informatör	Socialstyrelsen	Kvalitativ	50:31
J1-S	Jurist	Socialstyrelsen	Kvalitativ	55:24
J2-S	Jurist	Socialstyrelsen	Kvalitativ	18:03
SK-F	Språkkonsult	Försäkringskassan	Kvalitativ	39:13
IN-F	Informatör	Försäkringskassan	Kvalitativ	48:34
J1-F	Jurist	Försäkringskassan	Mejlintervju	
J2-F	Jurist	Försäkringskassan	Mejlintervju	

Sammanlagt har jag intervjuat åtta personer till studien, fyra på Socialstyrelsen och fyra på Försäkringskassan. Två av informanterna på Försäkringskassan träffade jag inte personligen utan de fick per mejl svara på samma frågor som mina övriga informanter fick göra under intervjuerna. På Socialstyrelsen intervjuade jag en språkkonsult och webbredaktör, en språkvårdsansvarig informatör och två jurister. På Försäkringskassan intervjuade jag en språkkonsult, en informatör och mejlintervjuade två jurister. Det inspelade materialet är på totalt 256,78 minuter och utöver det består materialet av minnesanteckningar och kompletterande mejlsvår.

I min kategorisering av intervju svar har jag delat in svaren efter respektive myndighet vilka jag sedan jämför och diskuterar i resultatdiskussionen. Jag motiverar mina intervju personer med att de har olika perspektiv på språkanvändningen på sina respektive myndigheter. Juristerna har föreskrifts -och mejlperspektivet med allmänhet och profession, språkkonsulterna har gransknings -och publicering på webb -perspektivet och informatörerna har extern, strategisk kommunikation -perspektivet.

Jag har försökt att hitta informanter på de båda organisationerna som har likartade arbetsuppgifter. Jag söker olika perspektiv på ordet inom organisationerna beroende

på vilken typ av kommunikation som är i fokus. Det som samtliga informanter har gemensamt är att de arbetar med språklig kommunikation och att de är bekanta med ordet *hen*. Jag beskriver händelser i dess kontext som är av relevans (Kvale & Brinkmann 2009:94). Jag gör en tjock beskrivning vilket innebär att jag är återhållsam med tolkningar och generaliseringar, jag fokuserar på det enskilda exemplet (Kvale & Brinkmann 2009:95).

5.2 Myndighetskommunikation

Som myndigheter hanterar Socialstyrelsen och Försäkringskassan ofta svåra ärenden och många människor är inblandade i produktionen av texter. Det är ofta inte endast en person som är avsändare utan den som sätter sin signatur under texten eller publikationen är den som får fungera som språkrör för myndigheten. Hedda Söderlundh urskiljer tre olika yrkeskategorier som är inblandade i textproduktion på Försäkringskassan -specialister, språkvårdsansvariga och handläggare. Handläggarna är vanligen de som lägger sista handen vid brev med beslut till privatpersoner men enligt undersökningen ser inte de sig själva som skribenter vilket är ett problem för klarspråksarbetet. Det finns en uppfattning bland handläggare att det är språkkonsulter och jurister som har förmågan att författa bra texter (Nyström Höög et al 2012: 155-156). Språkvårdarna i ovan nämnda studie påpekar att det är mer eller mindre avgörande att myndighetens ledning stöder deras verksamhet (Nyström Höög et al: 165). Språkkonsulterna i undersökningen säger att ”De texter som skrivs måste representera myndighetens självbild och verksamhet på ett läsaranpassat sätt men samtidigt göra myndigheten och verksamheten rättvisa” (Nyström Höög et al 2012: 164).

Myndigheters webbplatser är något som blir alltmer centralt i kommunikationen med medborgarna. År 2009 användes myndigheters webbplatser av ungefär 40 procent av den svenska befolkningen (Nyström Höög et al 2012: 105). Skillnaden mellan analoga och digitala texter är att i de analoga texterna har myndigheten valt ut den information som ska förmedlas till mottagaren. När en mottagare läser en digital text är det den själv som har uppsökt webbplatsen för att leta efter relevant information (Nyström Höög et al 2012: 106).

5.3 Informanternas kommunikationsarbete på myndighet

Informanterna på Socialstyrelsen jobbar med textproduktion på olika sätt. Den språkvårdsansvariga informatören arbetar på kommunikationsavdelningen och samordnar språkvårds -och klarspråksarbetet på myndigheten, ansvarar för skrivhandledningen och ramavtalen för den externa språkgranskningen. Exempel på arbetsuppgifter är att ge medarbetarna råd om språk och skrivande, utbilda i klarspråk och ansvara för språket i övergripande mallar (SI-S, 2012-11-23).

Språkkonsulten jobbar som webbredaktör för externa webben och Socialstyrelsens intranät och både skriver och granskar text. Språkkonsulten har ingen kontakt med allmänheten utan arbetar mest internt eller mot professionen (SK-S, 2012-11-16). Arbetsuppgifterna för en av juristerna handlar mycket om att besvara frågor både via telefon och på mejl från allmänhet och profession. Juristen ska snart även ingå i projektgrupper som ska skriva myndighetsföreskrifter (J1-S, 2012-11-16). Den andra juristen arbetar med att kvalitetsgranska föreskrifter som Socialstyrelsen producerar till framför allt socialtjänsten och hälso- och sjukvården (J2-S, 2012-11-16).

På Försäkringskassan jobbar språkkonsulten i första hand med textgranskning men även med internutbildning, allmänspråkrådgivning och terminologisamordning. Språkkonsultens grupp står för mottagarperspektivet så de utformar brevmallar och vissa brevutskick. Ibland skriver de externa webbtexter men gruppen har inte huvudansvaret för dem. Språkkonsulten har inte direktkontakt med kunder (SK-F, 2012-11-26). Informatören jobbar på informationsstaben som externinformatör eller informationsspecialist. Informatörens huvuduppdrag är det som kallas basinformation, det vill säga all försäkringsinformation. Informatören jobbar mycket med webbplatsen som enligt informatören är deras ”helt klart största kanal” (IN-F, 2012-11-26). Informatören jobbar även en del med annonser, tidningar och webb-banners för att folk ska hitta rätt. Det kan även handla om brevutskick till de målgrupper som är direkt berörda (IN-F, 2012-11-26). De två juristerna på Försäkringskassan jobbar med att skriva domsnytt, vägledningar och föreskrifter. I arbetet ingår ofta att referera till lagar och förordningar (J1-F 2012-12-06 och J2-F 2012-12-20).

6. Resultat och analys

Jag har delat in denna del efter Spolskys tredelade modell av en bedriven språkpolicy. De tre komponenter som han menar behöver analyseras är: *Explicit språkvård*, *Attityder och ideologier* och *Faktiskt bruk*. I denna del tar avsnittet *Attityder och ideologier* upp mest plats och det beror på att det är denna komponent som studien riktar sitt huvudfokus mot.

6.1 Explicit språkvård

Varken Socialstyrelsen eller Försäkringskassan har någon officiell hållning vad gäller användningen av ordet *hen* men samtliga av intervjupersonerna har funderat en del kring *om* och i så fall *hur* ordet skulle kunna fylla en funktion i deras arbete på myndighet. Informanterna är tydliga med att huvudfokus i deras arbete alltid är att nå ut till sina målgrupper på bästa sätt. Fokus ska riktas mot innehållet och inte den

språkliga utformningen och därför är myndigheterna inte de första att haka på språkliga innovationer.

6.1.1 Explicit språkvård på Socialstyrelsen

Socialstyrelsen har skrivhandledningen *Vårdat, enkelt och begripligt* som är framtagen av kommunikationsavdelningen. Handledningen utgår bland annat ifrån regler och rekommendationer från *Myndigheternas skrivregler*, *Myndigheternas föreskrifter*, *Svenska skrivregler*, *Skrivregler för svenska och engelska* och *Klarspråk lönar sig* (Lyth 2012). I handledningen står det inget om ordet *hen* men på deras interna språksidor refereras det till Statsrådsberedningens rekommendationer om könsneutralt språk. De rekommenderar att man i lagar och författningar skriver *han* eller *hon* och i löpande text *den* och de refererar i sin tur till *Språkriktighetsboken*. *Språkriktighetsboken* skriver att *den* fungerar men att det kan kännas främmande i vissa sammanhang. Att skriva om till plural är enligt dem också ett alternativ (Lyth 2012).

Den språkvårdsansvariga informatören på Socialstyrelsen säger att de inte har någon officiell hållning vad gäller *hen*. ”Vi har inte uttalat oss alls om huruvida man bör, ska eller får eller inte får. Det är väldigt sällan det utgår sådana påbud över huvud taget” (SI-S, 2012). Språkvårdsansvariga informatören säger att medarbetarna hänvisas till rekommendationerna som ges på intranätet när de vill ha råd i att skriva könsneutralt. Det som gäller förutom den egna skrivhandledningen är enligt Språkvårdsansvariga informatören Språkrådets *Svenska skrivregler* och *Myndigheternas skrivregler*.

6.1.2 Explicit språkvård på Försäkringskassan

Förutom Försäkringskassans skrivhandledning, *Riktlinjer för språket i Försäkringskassan*, hänvisas medarbetare till de skrivråd som ges i *Myndigheternas skrivregler*. Försäkringskassans skrivhandledning är framtagen av Huvudkontoret för verksamhetsstöd och tar varken upp något om *hen* eller könsneutralt språk (Häggström 2005). Den intervjuade språkkonsulten och gruppen *Enheter för kundfrågor* ansvarar för riktlinjer för språk på Försäkringskassan. De har diskuterat ordet *hen* i sin grupp eftersom de ofta får frågor om det. Språkkonsulten säger att de skulle vilja använda ordet men att de har kommit fram till att de tror att det skulle provocera för många. Hur myndigheten ska förhålla sig till *hen* är enligt Språkkonsulten inte nedtecknat. De följer Språkrådets rekommendationer om lämpligt språk och där ingår i dagsläget inte *hen* (SK-F, 2012-11-26).

6.2 Attityder och ideologier

Jag har urskiljt informanternas positiva och negativa attityder när de har diskuterat ordet *hen* för att sedan kategorisera dessa attityder i underkategorier. Kategorin *Lyda under auktoritet* har jag lånat från Blaubergs studie av argument mot en förändring av sexistiskt språk. Min undersökning görs mer än trettio år senare i en tid där medvetenheten kring könsneutralt språk är stort och där språkvårdande instanser rekommenderar könsinkluderande *han eller hon* eller neutrala *den* istället för maskulina generiska former. De negativa argument som mina informanter lägger fram mot en språkförändring bygger till stor del på hur de som myndighetsutövare måste förhålla sig till myndigheten och språkvårdande instansers rekommendationer och myndigheternas kommunikativa mål. Eftersom samtliga av mina intervjupersoner uppger att de använder *han eller hon* eller *den* när de uttrycker sig könsneutralt och eftersom flera av informanterna efterfrågar ett könsneutralt pronomen, skiljer sig argumenten avsevärt mot de som Blauberg kunde urskilja år 1979. För tydlighetens skull har jag delat upp attitydanalysen efter respektive myndighet.

Attitydanalysen består av följande fyra kategorier:

- *Behovet av ett könsneutralt pronomen*
- *Positiva attityder till hen som könsneutralt pronomen*
- *Negativa attityder till hen som könsneutralt pronomen*
- *Lyda under auktoritet*

6.2.1 Attityder och ideologier på Socialstyrelsen

Att vara positiv till införandet av ett könsneutralt pronomen är inte synonymt med att vara positiv till ordet *hen*. De informanter på Socialstyrelsen som är positiva till att använda *hen* som könsneutralt pronomen är inte emot att använda andra typer av pronomen. Och de informanter som är emot att använda ordet *hen*, efterfrågar ett sammanfattande könsneutralt pronomen. Intervjupersonerna förklarar på olika sätt varför de tycker att det finns ett behov av ett könsneutralt pronomen i det svenska språket. Det handlar ofta om att informanterna tycker att det finns ett praktiskt behov av ett neutralt pronomen som kan syfta på vem som helst. Anledningen till att flera av informanterna har fastnat för just *hen* förklarar de med att det är smidigt eftersom det är kortare än konstruktionen *han eller hon*. Några informanter pratar också om att de har personliga behov av ett könsneutralt pronomen som går att tillämpa i fall då de vanligen skulle använda *han*. De ser att de och andra människor har ett behov av att inte befästa olika typer av föreställningar om kön. Sättet några av informanterna diskuterar *hen* på tyder på att det kan vara ett politiskt ställningstagande vilket de även påpekar själva. De är dock noga med att understryka att det inte behöver vara det utan att det går att koppla bort den delen och endast fokusera på den praktiska biten.

6.2.2 Behovet av ett könsneutralt pronomen

I två av exemplen nedan uttrycker informanterna på Socialstyrelsen att de tycker att *han eller hon* är en otymplig konstruktion. Informanten i det andra exemplet tycker att ett sammanfattande pronomen i grunden är positivt men att ett ord måste vara etablerat innan det används i myndighetstext. En informant efterfrågar ett pronomen som är mer korrekt att använda när personen inte vill skriva *han* eller *hon*. Informanten i det sista exemplet vill påpeka att *hen* bara är ännu ett alternativ.

SI-S: Ibland skriver folk snedstreck och det är i sig något som drar uppmärksamhet till sig. Och att skriva *han eller hon*.. att upprepa det på varje rad, det blir lite otympligt.

J2-S: Jag har inget emot att man kan förenkla med ett sammanfattande pronomen. Jag vet hur ofta man brottas med att hitta varianter till *hon* och *han* och så vidare. (...) Det är ju på något sätt en del i genderfrågan. Men rent språkligt att förändra så tycker jag att det är i grunden positivt. Däremot så tror jag att det är viktigt att nya begrepp och ord hinner bli vedertagna, etablerade innan man använder det i myndigheters texter.

J1-S: Det kan vara många situationer då jag inte vet och då vill jag inte använda *han* eller *hon*. Sen om det skulle hända någon gång så är väl inte det så farligt. Det är inte så att världen faller samman om jag gör det någon gång men då vill jag uttrycka mig på något annat sätt om jag anstränger mig. Då blir det mer korrekt att skriva något annat.

SK-S: Jag kan lika väl använda *den* om det passar, jag måste inte använda *hen*. Det är bara ännu ett pronomen. Det är smidigt om det är smidigt. Funkar det så funkar det.

6.2.3 Positiva attityder till *hen* som könsneutralt pronomen

Informanterna på Socialstyrelsen resonerar kring hur generiskt och specifikt *hen* skulle fungera externt på myndigheten och det råder samstämmighet i att man måste vara extra försiktig när det gäller specifikt *hen*. Det finns de bland informanterna som är positiva till *hen* som specifik referens men inte som generisk. I det andra exemplet nedan pratar informanten om att *hen* kan tolkas dels som ett könsneutralt pronomen men också som en politisk fråga. Informanten i det tredje exemplet tror att *hen* kan frikopplas från den politiska diskursen om det bara används mer. I det sista alternativet uttrycker informanten att *hen* bara är ytterligare ett alternativ.

SI-S: Det kan ju finnas vissa områden på Socialstyrelsen där det vore användbart. Alltså rent sakligt att, när det handlar om den grupp som jag inte nämnde tidigare som identifiera sig som varken kvinna eller man och som vill kalla sig *hen*. Då tycker inte jag att det finns någon anledning annat än att kalla den för *hen* om vi till exempel intervjuar personer som exempelvis i någon undersökning av transsexuella som genomgår en könsbytesprocess. Om det är så att de själva tycker att de är *hen* så bör vi kalla dem så. Om vi riktar oss direkt till dem eller i något enkätmaterial eller liknande.

J1-S: Jag är intresserad av feministiska frågor. För mig är det väldigt oproblematiskt ur den aspekten. Den som inte vill behöver inte gå så långt i sin politiska diskurs när man ska diskutera den här frågan. Man kan separera det och se det som en fråga att det här är ett pronomen som underlättar vårt skrivande och vad är problemet med det? Det är ett enkelt verktyg att använda det pronomenet i mitt skrivande och så kan man stanna där eller så kan man gå vidare och tänka på den politiska frågan som kommer med någonstans i det här.

SK-S: Jag vill ju gärna försöka använda det så oladdat som möjligt för att visa att det går. För att öppna ögonen på andra som tänker ganska snävt. Det finns en vilja att driva på språket och faktiskt leda det i en riktning mot att börja använda det. Jag tycker att det finns ett behov, man kan testa och använda det och så kan man se vad som händer i slutändan.

J1-S: Jag ser ju inte något problem med att man har pronomenet *han* eller *hon*. Jag ser *hen* som ett alternativ. Det är ju klart att *han* eller *hon* ska få vara kvar. Vet jag att det är en *han* eller *hon* då kan man ju använda *han* eller *hon*. Det går ju lika snabbt då. Men om jag inte vet det och skriver mer generellt då vill jag helst inte skriva *han* eller *hon*. Utan då använder jag något annat vad det nu kan vara. Då tycker jag att *hen* är ett ypperligt alternativ.

6.2.4 Negativa attityder till *hen* som könsneutralt pronomen

En av informanterna på Socialstyrelsen säger sig av flera olika anledningar vara negativ till *hen* men vad som tillhör vanligheten här är att informanterna på Socialstyrelsen pratar om *andra* människors negativa attityder. Flera av informanterna redogör för de negativa attityderna till *hen* genom att referera till *vissa, folk, man, det finns de, motståndarsidan* etc. Några av informanterna pratar om att det finns andra människor som tror att *hen* ska ersätta användningen av feminina och maskulina former av pronomen, detta pratar även av en av informanterna om i det sista exemplet nedan. Det är också vanligt att informanterna uttrycker att andra människor blandar ihop den generiska och den specifika formen av *hen*. Flera av informanterna hamnar här i politiska resonemang om könsroller. Informanten i det fjärde exemplet säger sig associera ordet med engelska *honor*.

SI-S: Det känns som att motståndarsidan, de som har blivit så enormt upprörda har tagit fasta just på det. Att ”Nu ska vi byta ut alla *hon* eller *han*” så jag tror att mycket av ilskan i det här dels handlar om varifrån förslaget kommer, vilket läger ifrån som förslagen har hörts och många är väldigt arga på genusforskare och så. Har jag uppfattat. Och tror att det handlar om att radera ut kön och att det inte ska finnas några könsskillnader.

SK-S: Jag upplever att de som är mest upprörda att det inte är så insatta eller att de blandar ihop de olika användningsområden och sätt att använda det på. Det kan exempel vara så att någon blir väldigt uppeldad och säger ”vi vill ju inte ersätta alla *han* och *hon*, man måste få vara *han*, jag vill vara *han*. Jag vill inte vara någon jävla *hen*”.

J1-S: Jag tror att det för många är en jobbig situation. Att ta in ett feministiskt perspektiv på det, de bitarna. Det blir för mycket för många. ”Nu har det väl ändå gått för långt, ska man inte ens få säga han eller hon?”. Då ser man det som ett hot utifrån den strukturen, att ”Nu har väl feministerna ändå gått för långt?”. Det finns väldigt mycket aggressioner.

J2-S: Tyvärr så associerar jag det ibland till engelska hönor. Jag vet inte hur bra ordval det är men det är klart, det är ju neutralt. Och *hin* går ju inte heller för det blir ju värre. Vilken vokal ska man stoppa in? Varför har man valt just e?

J2-S: Jag diskuterar med mina vänner mest bara och vi vill inte att *hen* ska ersätta *han* eller *hon*, manligt och kvinnligt.

6.2.5 Lyda under auktoritet

I exemplen nedan resonerar informanterna på Socialstyrelsen kring att de arbetar på myndighet och hur de i sin externa kommunikation måste förhålla sig till det. De pratar om hur de behöver skilja på sin privata roll och sin roll på myndighet. Mottagarperspektivet är viktigt och finns risken att budskapet inte når fram, så är de väldigt försiktiga. Läsaren får inte fastna på ordet så att läsningen störs. Flera av informanterna pratar om vikten av omvärldsbevakning, att hålla koll på vad Språkrådet säger och hur andra myndigheter gör. Flera av informanterna pratar om att tidsaspekten är viktig, om ordet etableras bland språkbrukarna så kan även de använda det. Rädslan för att provocera resulterar i att de som gärna hade velat använda *hen* mer internt eller externt, inte använder det. Flera av informanterna uttrycker att det är en ledningsfråga om *hen* ska användas på myndigheten eller inte. Om generaldirektören, med den makt som han har, skulle bestämma hur *hen* ska användas, skulle det enligt informanten i det sista exemplet, med större sannolikhet bli en större reaktion än om han som jurist använder det i enstaka mejl. *Hens* framtid avgörs enligt informanterna av vem som använder det och om språkbrukarna nappar på det. Flera av informanterna uttrycker att myndigheten inte är mogen för *hen* på grund av dess laddning.

SI-S: Jag kan ju ha en egen åsikt och den kan jag ha för mig själv men när jag arbetar inom myndigheten så ska jag företräda myndigheten, så det kan vara två olika saker. Vi står fria från särintressen och personliga åsikter när vi utför våra uppdrag.

SI-S: Om vi kopplar det här till Språklagen så talar man just om att språket ska vara vårdat, enkelt och begripligt och det här med begripligt inkluderar mottagaren.

SK-S: Så länge det kan irritera läsaren, så länge det kan ta uppmärksamheten från det budskap vi vill föra ut och som vi vill att mottagaren ska uppfatta. Då är det bra att avstå. Våra frågor och vår information ska inte gå förlorad för att läsaren hänger upp sig på ett ord. Ungefär som att det är viktigt att inte stava fel. Men det har inte funnits något ”ni ska eller ni ska inte”.

J2-S: När vi skriver föreskrifter så tar vi fram ett underlag och sen fattar man i en beslutshierarki beslut om att de här ska Socialstyrelsen anta och gälla. Så hela myndigheten måste vara överens om att vi ska använda ordet.

J1-S: Att jag skickar iväg ett mejl till en person där det står *hen*, det blir sannolikt ingen storm kring det. Men om jag hade varit generaldirektör så hade jag kunnat säga att ”vi skriver hen i en föreskrift”.

6.3 Attityder och ideologier på Försäkringskassan

I svaren från Försäkringskassan informanter refereras det ofta till någon typ av mottagare som inte skulle uppskatta att myndigheten använder ordet *hen*. De informanter som är positiva till att använda *hen* i myndighetstext pratar en del om den praktiska biten -att *hen* är ett sammanfattande pronomen som rent textmässigt tar mindre plats än *han* eller *hon* och att *hen* är ett smidigt alternativ när könet är okänt eller irrelevant. Att använda *hen* om specifika individer är informanterna på Försäkringskassan inte övertygade om skulle fungera så bra eftersom att risken är överhängande att någon blir kränkt. De positiva attityder som går att urskilja till ordet *hen* handlar ofta om ordet som allmänt könsneutralt generiskt pronomen. Det handlar enligt informanterna inte om ta ställning i någon politisk fråga utan att se *hen* som ett praktiskt ord. Intervjupersonerna redogör för andra människors motargument i debatten om ordet *hen*. Varför flera av informanterna är negativa till att använda ordet *hen* i myndighetstext handlar om att myndigheterna följer språkvårdens rekommendationer och att de är rädda för att stöta sig med läsaren.

6.3.1 Behovet av ett könsneutralt pronomen

Informanterna på Försäkringskassan uttrycker i exemplen nedan att de inte är nöjda med de pronomen som finns att tillgå idag och att det är själva principen med *hen* som könsneutralt pronomen i myndighetstext som de förespråkar. Att välja mellan *han* och *hon* tycker informanten i det andra exemplet kan vara utpekande. Samtliga informanter på Försäkringskassan är överens om att *han* eller *hon* är en otymplig konstruktion, detta uttrycks i det tredje exemplet. Informanten i det andra exemplet uttrycker även det problematiska med att *han* ofta används när det refereras till en tredje person och att människor får en bild av att världen till största del består av män. Informanten i det sista exemplet refererar till klarspråksprincipen som handlar om att texter ska befolkas och att man gör det bäst med pronomen.

IN-F: Att beskriva kön utan att beskriva kön kan bli ganska komplicerat. (...) sen kan man ganska ofta hamna i ”Damn you if you do, damn you if you don’t”. Du kan få kritik för vilket av dem du än väljer.

IN-F: Jag vet ju hur problematiskt det blir i text när man har den är typen av generiska personer. (...) Busschauffören som inte är en person utan är ett yrke är alltid en man. Det blir alltid busschauffören *han*, alltid helikopterföraren *han*. (...) så det är klart att vi får en bild då av att världen består till största del av män vilket ju är

felaktigt till hälften. Så därför tycker jag väl att det är en bra idé för att ibland är faktiskt inte kön intressant. (...) Jag tycker i alla fall att det kan vara bra att markera. Och som sagt det är kortare, enklare än att skriva *han eller hon*.

SK-F: För mig är det i första hand ett sätt att slippa skriva *han och hon* eller *honom eller henne*. Det hör ju till klarspråksprincipen att man ska använda pronomen för att göra en text mer lättflytande. Man ska inte skriva *han* ensam som subjekt flera gånger, man ska befolka texterna, vi ska undvika passivformer och substantiveringar och då måste man ha in pronomen. Och det kan bli väldigt många *han* och *hon* och *honom* och *henne* ibland. Och det gör ju texten rätt klumpig. Så det är min enkla utgångspunkt.

6.3.2 Positiva attityder till *hen*

I nedan presenterade exempel från Försäkringskassan framgår det att *hen* får stå för behovet av ett sammanfattande könsneutralt pronomen. Argument som att *hen* är ett tidsbesparande och smidigt alternativ till *han eller hon*, att det är användbart när könet är okänt eller att det funkar bra när *denne* inte passar, läggs fram, bland annat i det första exemplet. Många av de positiva omdömena går ut på att *hen* är praktiskt, rationellt och enkelt att använda. Informanten i det sista exemplet säger sig inte ha några problem med att skriva *han eller hon* utan ser *hen* som en del i språkutvecklingen. Informanten i det andra exemplet vill tona ner genusdebatten i jobbet och införa ordet som en ”pragmatisk, praktisk språkreform”. De positiva attityderna till *hen* ramas ofta in som personliga åsikter i stil med *jag tycker*, eller *jag tror* eller att informanterna pratar i *vi*-termer.

J1-F: Jag tycker att det är ett praktiskt ord att använda då det ”sparar tid” att skriva i stället för ”han eller hon”. Det är också praktiskt när man ibland syftar på en specifik person eller roll och inte känner till könet och man inte vill skriva t.ex. ”denne”. I sällsynta fall kan det förstås också användas på en person som inte vill definiera sin könstillhörighet men i sistnämnda bemärkelse har jag inte haft anledning att använda ordet i mitt arbete.

SK-F: I jobbet vill jag som sagt tona ner det där med genusdebatten som handlar mer om könsroller och så där för att jag vill inte att folk ska tänka på det. Jag vill införa det som en praktisk, pragmatisk språkreform. (...). Jag tror kanske inte att det kommer att förändra samhället så mycket.

SK-F: Vi har diskuterat det i vår grupp och vi har inte tecknat ner det än men vi får ofta frågor om det. Vi svarar hela tiden att vi tycker att det är bra, vi skulle vilja använda det.

J2-F: När vi skriver domsnytt, vägledning, föreskrifter osv. så vore det mycket enklare att använda ordet *hen*. Som det är nu måste man alltid skriva *han eller hon* - och det blir väldigt långt och tjatigt.

J1-F: Jag har dock absolut inga problem att använda ”han eller hon” eller ”den” som jag använder betydligt oftare än ”hen”. Det hela handlar om språkutveckling. För ett år sedan hade jag knappt hört talas om ordet och nu använder jag det då och då. Ordet smyger sig på.

6.3.3 Negativa attityder till *hen* som könsneutralt pronomen

I exemplen från Försäkringskassan nedan ser man den ganska tydliga tendensen att de negativa attityderna läggs hos andra människor som *folk*, *man*, *motståndarna*, *vissa*, *de* och *många*. Flera av informanterna säger att debatten om *hen* är ett tecken på att det råder en rädsla i samhället kring att fundera över den rådande könsordningen. När informanten i det första exemplet diskuterar detta är *hen* orolig för att låta för radikal. Informanten i det andra exemplet tror att de negativa attityderna kan handla om att *hen* uppfattas som propaganda från ett politiskt och ideologiskt håll. Informanterna pratar också om att motståndarna blandar ihop de olika formerna av *hen* och informanten i det fjärde exemplet säger att kommentarer som att *hen* associeras med höna, bara är oseriösa. Informanten i det sista exemplet tror att det är bäst att Försäkringskassan inte använder *hen* då denne tror att en förändring behöver ske underifrån eftersom myndigheter anses tillhöra någon slags överposition.

SK-F: Det har att göra med, är jag övertygad om, den här, vad ska jag kalla det, Vita kränkta män. Den här gruppen som reagerar instinktivt på allt som verkar ifrågasätta den rådande könsordningen. Nu låter jag som en radikalfeminist, det vill jag inte göra heller.

J1-F: Jag tror att mycket av debatten beror på att användningen av ordet inte vuxit fram ”naturligt” utan att många uppfattar att det mer aktivt av politiskt/ideologiska skäl propagerats för att ordet ska börja användas. Ett ord som motverkar könstänkande och som inte är heteronormativt. Och att detta provocerar vissa. Samtidigt tror jag att många helt hamnat vid sidan av debatten och aldrig har hört talas om varken ordet eller debatten eller vet vad ordet betyder.

IN-F: ”Varför ska vi inte kunna kalla tjejer för tjejer och killar för killar? Varför ska vi kalla alla *hen*?”. Jag tror att man har blandat ihop vilken del som är vilken. Sen är det väl den här allmänna skräcken inför ett samhälle där allting är upplöst. Etnicitet och kön och så. Det är väl en av de saker som alltid väcker skräck hos folk.

SK-F: Och så finns det de som kommer med idiotiska, får jag säga så?, resonemang om att det är en viss skillnad på *han* och *hon* och så vidare. Och så finns det de som bara larvar sig. Att *hen* betyder höna på engelska.

IN-F: Jag vet inte men som myndighet blir sådant där skitknepigt för vi ses alltid som väldigt normativa i allting vi skriver som att vi på något sätt skulle sätta agendan, att vi tillhör någon slags överposition. Av den anledningen tror jag att det är bättre att det kommer underifrån sen kan vi applicera det när det är mer satt.

6.3.4 Lyda under auktoritet

Exemplen nedan vittnar om att informanterna på Försäkringskassan är överens om att ordet *hen* skulle fylla en funktion i deras arbete men att de ständigt måste förhålla sig till sin roll på myndighet. De pratar om vikten av mottagarhänsyn, att följa Språklagen och språkvårdens rekommendationer och så vidare, som de två sista exemplen vittnar om. Mottagaranpassningen är i fokus, kommunikationen kommer främst. Som myndighet vill de inte riskera att provocera mottagaren eller skymma budskapet och därför används inte *hen* externt enligt informanterna. Informanten i det första exemplet uttrycker att myndigheten skulle behöva släppa efter lite ibland, informanten i det andra exemplet säger att det är språkexperterna på myndigheten som avgör när tiden är mogen.

SK-F: Vi har väl den principen att vi ska naturligtvis anpassa språket men vi ska inte ligga i framkant direkt. Jag tror att vi måste släppa efter lite ibland som den stora tröga myndighet vi är.

J1-F: Jag skulle dock inte tro att ordet ännu är en sådan del av det allmänna språkbruket att det bör användas externt. Men det är primärt en fråga för myndighetens språkexperter att avgöra när tiden är mogen för det.

IN-F: Vi har ju sagt att vi inte ska ha *hen* i Försäkringskassans texter där Försäkringskassan är avsändare för att det provocerar folk så mycket. Så det gör jag inte då helt enkelt.

SK-F: Vi följer ju språkrådets rekommendationer.

IN-F: Om språkrådet skulle ge en rekommendation att det ska användas så skulle vi förmodligen ändra det samma dag ungefär. Eller någon vecka efteråt.

8. Faktiskt bruk

Den bruksundersökning som ligger till grund för denna del av analysen är inte heltäckande och bygger till stor del på informanternas egna erfarenheter och observationer. Jag har sökt efter ordet *hen* på myndigheternas externa hemsidor och jag har frågat informanterna om de har använt *hen* själva och i så fall kan bidra med några konkreta exempel på det. Informanterna tillfrågades även om de har sett det *hen* användas internt eller externt på myndigheten.

8.1 Faktiskt bruk på Socialstyrelsen

På Socialstyrelsens externa hemsida hittar jag inga belägg för *hen* i löptext. Dock refereras det i rapporten *Transsexuella och andra personer med könsidentitetsstörningar* från 2010, till Ungdomsstyrelsens rapport *Han, hon, hen – En analys av hälsosituationen för homosexuella och bisexuella ungdomar samt för unga transpersoner*, även den från 2010. I rapporten, som gjordes på uppdrag av regeringen 2008-2010, används inte *hen* som könsneutralt pronomen i löptext utan fyller funktionen som en benämning på människor med problematiserad könsidentitet.

På frågan om informanterna på Socialstyrelsen har sett *hen* användas internt eller externt på myndigheten får jag följande mejlsvar:

SI-S: Jag har hittills sett ”hen” användas två gånger här på Socialstyrelsen: dels i den externa rapporten ”Transsexuella och övriga personer med könsidentitetsstörningar”, där det refereras ett par tre gånger till Ungdomsstyrelsens rapport med titeln ”Hon hen han”, alltså en ren citatanvändning, dels i ett internt mejl. I mejlet var det en jurist (tror jag) som beskrev generella regler och omtalade en tänkt handläggare som ”hen”. Alltså i generisk användning.

SK-S: Jag har faktiskt inte sett det användas i skrift vad jag kan minnas. Möjligen i ett enstaka mejl internt. Däremot är det flera som har tagit upp det muntligt, som en kommentar när någon sagt ”... han eller hon.” ”Eller hen!” Det händer ganska ofta.

J1-S: Nej det har jag inte gjort, bortsett från de exempel jag tidigare skickade till (där det, om jag inte missminner mig, i samtliga fall utom ett var jag själv som använde hen).

J2-S: Nej, bara i fikarummet.

Två informanter uppger under sina intervjuer att de har använt *hen* och delgav mig några exempel på hur det har sett ut. En av informanterna säger att det kändes lite busigt och nästan kittlade till när mejlen skickades iväg. Båda informanterna uttryckte att de känner att de för språket framåt när de har använt *hen*.

Språkkonsulten skickade exempel på sin *hen*-användning i interna mötesanteckningar och språkgranskningskommentarer. En av juristerna skickade två mejl där juristen har använt *hen*. Det finns endast ett exempel på *hen* i extern användning och det är i juristens mejl till professionen. Det första exemplet är hur språkkonsulten har använt *hen* i sina anteckningar från ett internt möte som handlade hur de skulle effektivisera språkarbetet med sina föreskrifter:

”Vi kan till exempel påminna om och diskutera struktur, mellanrubriker, språkliga regler och liknande, och skribenten får möjlighet att fråga om sånt hen undrar över (...) ge skribenten en möjlighet att vara mer förberedd inför genomgången av den

granskade texten – hen kan till exempel redan före genomgången acceptera de ändringsförslag som fungerar och hinna fundera på alternativ till de ändringsförslag som inte fungerar.”

Textkommentarerna nedan kommer från en intern text som språkkonsulten skrivit om hur de ska skriva för webb och intranät:

” Genom att lägga sammanfattningen först hjälper du läsaren att få en förståelse för innehållet, så att hen kan ta till sig informationen lättare”.

”Säkert finns det några fler punkter som ni kan rikta direkt till redaktören om hens ansvar för webbsidorna.”

”Och hjälpa läsaren att avgöra om hen har hamnat rätt, och om den information som hen letar efter finns hos oss. Eller?”

Nedan följer exempel på hur juristen använde *hen* i ett internt mejl till en kollega:

”Jag tycker att du i första hand ska lyfta frågan till din EC som får göra en bedömning och för det fall hen bedömer att frågan är komplicerad så kan ni kontakta mig så kan jag bistå vid bedömningen”.

Exemplet nedan visar hur juristen använde *hen* i ett mejl till professionen:

”Annars bör ni skriva ett tystnadspliktsavtal med ekonomiansvarig så att hen omfattas av samma tystnadsplikt som personalen på er vårdenhet”.

8.2 Faktiskt bruk på Försäkringskassan

På frågan om informanterna har sett *hen* användas internt eller externt på Försäkringskassan får jag följande mejlsvar:

J1-F: Jag har sett ordet *hen* användas internt i mejl men inte i några dokument som skickats externt eller i interna mer officiella dokument (riktlinjer, administrativa beslut m.m.). Jag har själv använt ordet *hen* internt. Jag fick ordet i ett internt mejl i veckan från en person som arbetar med personalfrågor i myndigheten och hon skrev en mening som lyder ”Man kan hantera det genom att underrätta chefen så att *hen* vet vad som försiggår”.

J2-F: Jag har själv inte sett att man använder det ordet. Har dock hört att en del använder det i interna mail. Vet inte i vilket sammanhang eller om det var en specifik individ.

IN-F: Ja, jag tyckte att jag hade sett det internt och jag trodde att det var X som skrivit det men han förnekar. Internt vet jag att det har förekommit i sammanhang där man diskuterar ordet, alltså debattrådar och språkspalter men jag tror inte att jag har sett det annars.

SK-F: Jag har sett *hen* användas en del på just det sätt som jag beskrev: i mejl och andra mindre officiella interna texter. Ibland är det någon som testat att använda det i en något mer officiellt styrdokument som en vägledning eller processbeskrivning, men eftersom vi granskar så gott som alla dem så avråder vi med kommentaren om att tiden tyvärr ännu inte är mogen.

En av informanterna på Försäkringskassan uppger att den har använt *hen* internt:

J1-F: De gånger som jag använt det har varit som en ersättning för formuleringen ”han eller hon” för att det är ekonomiskt och praktiskt att använda. Och lite roligt.

Bruksundersökningen visar att *hen* förekommer i löptext en gång på Försäkringskassans externa hemsida. Det är på sidan *UMIA – Ungas Mobilisering inför Arbetslivet*. Nedan presenterar jag det stycke där *hen* förekommer:

”Unga med funktionsnedsättning har ofta många olika kontakter med myndigheter. Vi samlar handläggare från flera myndigheter under ett tak för att göra kontakterna enklare. Handläggare från Arbetsförmedlingen, Försäkringskassan och kommunen jobbar i team tillsammans med deltagaren, som tar fram sin egen plan för hur hen ska närma sig arbetslivet” (Försäkringskassan, 2012).

Anledningen till att det finns så lite belegg för *hen* i det faktiska bruket externt på Socialstyrelsen och Försäkringskassan kan förklaras med att det helt enkelt inte används så mycket. Det kan också vara så att det faktiskt används men att det inte passerar myndigheternas språkgranskning. Flera av informanterna på Socialstyrelsen och Försäkringskassan uppger att de har sett *hen* användas internt. I denna studie har jag personligen inte undersökt om och i så fall hur *hen* används i myndigheternas internkommunikation. Den information som jag har fått om *hen*-bruket internt är information som mina informanter har delgivit mig under intervjuerna och via mejl.

9. Resultatdiskussion

Det finns enligt informanterna ingen officiell hållning till *hen* på varken Socialstyrelsen eller Försäkringskassan. Ordet har diskuterats bland medarbetarna men inget har tecknats ner kring hur de som skribenter på myndighet bör förhålla sig till *hen*. Dock är den allmänna rekommendationen på båda myndigheterna att inte använda ordet så länge som det finns risk för att det provocerar mottagaren. På Socialstyrelsens intranät finner medarbetarna Statsrådets rekommendationer för könsneutralt språk *-han eller hon* eller *den*. Dessa rekommendationer går även att finna i *Myndigheternas skrivregler*. Även Språkrådet (2005) rekommenderar *den* som könsneutralt pronomen. Kopplar man detta till Daniel Wojahns studie om konceptualiseringar så är varken den könsinkluderande formen *han eller hon* eller *den*

egentligen könsneutrala alternativ. Lotta Lundbäck påpekade i sin studie om pronomen i juridisk myndighetstext: ”Att semantiska presuppositioner om kön gärna föranleder pronomenvärdet framgår tydligt framför allt när det maskulina *han* används” (Lundbäck 2010: 41). Undersökningspersonerna i Daniel Wohjans studie konceptualiserade främst en manlig referent när *han* användes som förled i den könsinkluderande formen *han eller hon* och samma sak gällde för *den*. Flera av informanterna på Socialstyrelsen och Försäkringskassan påpekar att det har ett personligt behov av ett neutralt pronomen eftersom de upplever att det vanligen refereras till en man när det pratas om någon i tredje person. Wohjans studie visar att *hen* är det pronomen som framkallar inkluderande föreställningar av kvinnlighet och manlighet och dessutom föreställningar av andra genusidentiteter.

Cooper (1989: 18) lyfter frågan om att mannen är norm i språk men frågar sig om en neutralisering av språket egentligen kommer att motverka sexismen eftersom inget rent historiskt har tytt på det. Blauberg skriver att många har missförstått poängen med att neutralisera språk. Hon skriver att tanken med en neutralisering av språket inte är tron på att det kommer att eliminera sexismen i praktiken. Det är hur våra tankar påverkas av språkliga val som är målet med en sådan reform (Blauberg 1979: 137). Blauberg skriver att de argument som hon placerar i kategorin *Lyda under auktoritet-argumenten* (eng. ’The appeal to authority arguments’) handlar om att ett neutralt språk avviker och att det är ett problem när man vill få språkliga auktoriteter att gå med på en förändring (Blauberg 1979: 143). Informanterna på myndigheterna refererar i sina svar ofta till den offentliga språkvården som något som de som myndighet ständigt förhåller sig till. ”Språkvården pratar inte i termer av rätt eller fel utan om vad som är lämpligt och inte lämpligt och vad som fungerar bäst i olika kommunikativa sammanhang” (Teleman 2003: 47-48).

Cameron skriver att det inte är det mest naturliga, effektiva eller rationella som fastnar i språkbruket utan det som är kongruent med människors ideologiska uppfattningar om hur saker borde vara. Enligt Cameron blir politiska språkbeslut mest effektiva om de bygger på en analys av allmänbruket (Cameron 2004: 319). Informanterna ser gärna att en förändring kommer underifrån och menar att *hen* måste etableras i det allmänna språkbruket innan myndigheter börjar använda det. Det handlar enligt en av informanterna om att myndigheter inte vill inta någon form av överposition: ”Vi ses alltid som väldigt normativa i allting vi skriver som att vi på något sätt skulle sätta agendan att vi tillhör någon slags överposition. Av den anledningen tror jag att det är bättre att det kommer underifrån” (IN-F, 2012-11-26). Pauwels menar att icke-sexistiska språkreformer huvudsakligen har varit förändringar som har börjat på gräsrotsnivå. Både Pauwels och Cooper (Genom Spolsky 2004) konstaterar att förändringar på byråkratisk nivå, inom utbildningsväsendet, i ordböcker och i grammatikböcker har skett efter feministiska språkreformer (Spolsky 2004: 21).

Milles (2011) skriver att ordet *hen* används i sociala grupper där det inte dras så tydliga gränser mellan kvinnor och män och där könsidentiteter är omförhandlingsbara och att det gör språkreformen utmanande och komplex (Milles 2011:27). Friis-Reset (2012) skriver att skillnaden mellan varför ordet *snippa* blev etablerat relativt fort och varför *hen* fortfarande inte används i särskilt stor utsträckning i allmänbruket, handlar om att *snippa* tillhör ett stabilt nätverk eftersom ordet följer en normativ föreställning om kön. *Hen* däremot är ett ord som tillhör ett instabilt nätverk eftersom det är ett ord som kan tolkas som ett ifrågasättande av den rådande könsmaktsordningen (Friis-Reset 2012: 78-81). För att en språklig nyhet ska spridas och etableras i ett nytt nätverk krävs det att talarna har ett stort inflytande i det. Enligt ackommodationsteorin anpassar vi oss gärna efter de personer som vi är positivt inställda till (Sundgren 2008: 97). Sundgren skriver att framtiden för en språklig variation avgörs av vilken social grupp som tar till sig och använder det. En grupps språk och enskilda språkdrag antar symboliska funktioner och blir antingen prestigeladdade eller brännmärkta (stigmatiserade). Detta avgörs genom talagruppens sociala anseende. Det finns positiva och negativa attityder till verkliga eller påhittade egenskaper hos talargruppen som överförs till språket och tvärtom. Detta påverkas ofta av språkideologier som grundar sig i en stereotypisk uppfattning av gruppmedlemmarna. Garrett kallar detta social kategorisering som handlar om att bringa någon form av ordning i en komplex social värld. Det handlar också om att skapa någon form av distans mellan sin egen grupp och andra. Garrett menar att språkliga varieteter kopplas till stereotyper och för att en förändring ska kunna ske behöver exempelvis ett ord användas vid upprepade tillfällen och av många människor i en grupp för att till slut inte uppfattas som avvikande längre (Garrett 2004:33). De negativa åsikter som informanterna lägger hos andra människor kan kopplas till teorier om sociala kategoriseringar och hur vi tillskriver vår egen grupp positiva egenskaper och andra grupper negativa. Att *hen* är mest etablerat i en normkritisk minoritetsgrupp kanske är orsaken till att det inte är etablerat i det allmänna språkbruket.

Vissa av informanternas individuella ideologiska ställningstaganden om *hen* bryter mot organisationens och språkvårdens men som myndighetsutövare anammar de myndighetens perspektiv. Flera av informanterna har i sin privata användning en viss ideologisk ståndpunkt men de är noga med att skilja på privat och arbetsrelaterat bruk. "Language ideology is language policy with the manager left out, what people think should be done. Language practices, on the other hand, are what people actually do" (Spolsky 2004: 14). För majoriteten av mina informanter behöver dock inte *hen* kopplas ihop med en feministisk diskurs alls. Människor på en arbetsplats kommer från olika sociala grupper där de delar en uppsättning attityder och beteenden men enas på arbetsplatsen under en auktoritet som de rättar sig efter (Spolsky 2004: s.52 & s.186). "Vi står fria från särintressen och personliga åsikter när vi utför våra uppdrag" (SI-S, 2012-11-23). Samtliga informanter på myndigheterna efterfrågar ett sammanfattande könsneutralt pronomen men de menar att det inte är självklart att ordet *hen* är ett lämpligt alternativ. Flera av informanterna är positiva till att använda

ordet *hen* men gör det inte externt och är försiktiga även internt. Det går enligt Garrett och Sundgren inte att förutsäga beteende genom observation av attityder (Sundgren, 2008: 116 & Garrett 2010: 27).

Analysen tyder på att den begränsade bedrivna språkvården med avseende på *hen* på myndigheterna, påverkar medarbetarnas språkbruk externt men inte i samma grad internt. Den externa informationen når ut till en större mängd människor och det är i myndighetens intresse att de texter som produceras inte ska väcka någon form av anstöt hos allmänheten. Oron för hur *hen* kan mottas av läsarna verkar bygga på en referering till debatten i media, till Språkrådets rekommendationer samt i fallet Försäkringskassan, till de interna diskussionerna om *hen* på internwebben. Vilken social grupp som tar till sig ordet *hen* verkar avgöra om det kommer att etableras i det allmänna språkbruket. Hur mycket människor kommer att utsättas för det för att till slut kanske inte reflektera över användningen alls, verkar också vara av avgörande betydelse. Denna studie tyder på att innan det kan konstateras att *hen* är accepterat i det allmänna språkbruket kommer inte myndigheterna att använda det i sitt externa kommunikationsarbete.

10. Källförteckning

Andersson, Emilie, Persson, Anna (2012). "*Hen – ett litet men omtvistat ord*". *En kvantitativ studie om socionomstudenters attityder till det könsneutrala pronomenet hen*. Socialhögskolan. Lunds universitet.

Andersson, Jennica (2012) "*Kön i interaktion*". *Samtalsanalys med fokus på pronomen, egennamn och kategoriseringar i till – och omtal av barn inom förskolan*. Magisteruppsats 15 hp. Institutionen för nordiska språk. Stockholms universitet.

Blauberg, Maija S. (1979). *An analysis of classic arguments against changing sexist language*. U.S.A. Educational Psychology Department. The University of Georgia.

Cameron, Deborah (2004). Out of the bottle: The social Life of metalanguage. I: Jarowski, Adam, Coupland, Nikolas, Galasinski, Dariusz. *Metalanguage. Social and ideological perspectives* (s. 311-321). Berlin, New York: Mouton de Gruyter.

Cooper, Robert L. (1989). *Language planning and social change*. Storbritannien. University Press, Cambridge.

Friis Reset, Jorunn (2012) (Opublicerad) "*Feministisk språkplanlegging*" *En studie av ulike nettverk i språkplanleggingen av snippa och hen*. Examensarbete 30 hp. Institutionen för pedagogik och didaktik. Stockholms universitet.

Garrett, Peter (2010). *Attitudes to language*. Storbritannien. University Press, Cambridge.

Gustavsson, Anton (2012). *Ordet "hen" –Nu även i hovrätten*. SVT. 2012-12-13.
<http://www.svt.se/kultur/ordet-hen-nu-aven-i-hovratten> (Hämtad 2012-12-24).

Hagren Idevall, Karin (2011) ”*Konstruktioner av queer*” *Interdiskursivitet och pendlande positioneringar i samtal om kön, sexualitet och relationer*. Magisteruppsats 30 hp. Institutionen för kommunikation, medier och it. Södertörns högskola.

Henriksson, Anneli (2010) ”*Normativt uppror?*” *Bruk av och attityder till hen som könsneutralt pronomen*. Examensarbete 15 hp. Institutionen för nordiska språk. Stockholms universitet.

Holmqvist, Anette (2012) ”*Hen*” i *Miljöpartiets partiprogram*. Aftonbladet. 2012-09-24.
<http://www.aftonbladet.se/nyheter/article15494169.ab> (Hämtad 2012-12-24).

Hultman, Tor. G (2010). *Svenska akademiens språklära*. Stockholm. Norstedts.

Hägström, Agneta (2005). *Riktlinjer för språket i Försäkringskassan*. Försäkringskassan. Stockholm. Huvudkontoret, Verksamhetsstöd.

Kvale, Steinar, Brinkmann, Svend (2009). *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Lund. Studentlitteratur AB.

Ledin, Per (2012). pasvenska.se:

Hen är ett bra pronomen som inte gör samhället mer jämställt (2012-05-01)
<http://pasvenska.se/hen-ar-ett-bra-pronomen-som-inte-gor-samhallet-mer-jamstallt/>
(Hämtad 2012-12-07)

Att använda hen (2012-06-04)
<http://pasvenska.se/att-anvanda-hen/> (Hämtad 2012-12-07)

Hen i bloggösfären: Spridningsmönster (2012-11-28)
(Hämtad 2012-12-07)

Lindgren, Birgitta (2007). *Språkvården och könsneutral referens*. I: *Språk och kön i nutida och historiskt perspektiv: Studier presenterade vid sjätte nordiska konferensen om språk och kön*. Uppsala 6-7 oktober 2006.

Litosseliti, Lia (2006). *Gender & Language. Theory and Practice*. Storbritannien. Hodder education.

Lundberg, Cecilia, Verina, Laura (2012). ”*Hen kan du vara själv. Gubbkärring*”. *Debatten om det könsneutrala pronomenet "hen" i svensk storstadspress*. Kandidatuppsats 15 hp. Institutionen för kommunikation, medier och IT. Södertörns högskola.

Lundbäck, Lotta (2009). ”*Han, denne och han eller hon*”: *Om generiska pronomen i juridisk myndighetstext*. Kandidatuppsats 15 hp. Institutionen för kommunikation, medier och IT. Södertörns högskola.

Lyth, Agneta. (okänt datum) *Vårdad, enkelt och begripligt. Socialstyrelsens skrivhandledning*. Socialstyrelsen. Stockholm. Kommunikationsavdelningen.

Milles, Karin (2011). *Feminist language planning in Sweden*. School of Communication, Media and IT. Södertörn University.

Myndigheternas skrivregler (2001). Ds 2001:32. Stockholm. Fritzes offentliga publikationer.

Nyström Höög, Catharina, Söderlundh, Hedda, Söderlin, Marie (2012). *Myndigheterna har ordet. Om kommunikation i skrift*. Språkrådet. Stockholm. Norstedts.

Spolsky, Bernard (2004). *Language policy. Storbritannien*. University Press, Cambridge.

Språkriktighetsboken (2005). Stockholm. Svenska språknämnden.

Sundgren, Eva (2008). *Sociolingvistik*. Stockholm. Liber.

Språkrådet. *Frågelådan. Hur använder man hen?* (v.5)
<http://www.sprakradet.se/12729> (Hämtad 2012-10-05).

Språkrådet. *Frågelådan. Hur gör jag för att referera till personer i allmänhet eller till personer jag inte vet könet på? Finns det ett könsneutralt pronomen* (2012-04-20).
(Hämtad 2012-12-22).

Sveriges Riksdag. *Språklagen 2009:600*
http://www.riksdagen.se/sv/Dokument-Lagar/Lagar/Svenskforfattningssamling/Spraklag-2009600_sfs-2009-600/
(Hämtad 2012-12-06).

Teleman, Ulf (2003). *Tradis och funkis. Svensk språkvård och språkpolitik efter 1800*. Stockholm. Norstedts.

Wojahn, Daniel (2012). (Under utgivning). *De personliga pronomenens makt. En studie av hur pronomen styr våra föreställningar om personer*. Institutionen för kommunikation, medier och IT, Södertörns Högskola.